

सत्यान्नास्ति परो धर्मः

तमसो मा ज्योतिर्गमय

आध्यात्मिक आंतरदृष्टि प्रेरतुं पोषतुं અને પ્રકુલ્લાવતું સામાયિક

ગુજરાત થિયોસોફિકલ ફેડરેશનનું મુખપત્ર

થિયોસોફિક જ્યોતિ

THEOSOPHIC JYOTI

Editor : Harshavadan M. Sheth

Year-4

May - 2019

No. 27

અનુક્રમણિકા

1. 'મે'નું મહાત્મ્ય ..... શ્રી હર્ષવદન શેઠ 3
2. ઘી હિડન સાર્થક ઓફ ઘી થીંગ્સ
(વસ્તુઓની ગૂઢબાજુ) ..... શ્રી ઘવલ શેઠ 5
3. શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિશે ભગવાન બુદ્ધની વાર્તા .... પ્રો. શ્રી એચ.જી. છીંકણીવાળા 8
4. ધાર્મિક મન એટલે શું ? ..... શ્રી નરેન્દ્ર પટેલ 11
5. તમે તમારા જીવન સાથે શું કરી રહ્યા છો ? .... શ્રી હર્ષદ દવે 14
6. ક્ષમા સર્વસ્ય ભૂષણમ્ ..... સુશ્રી સુવર્ણાબેન એસ. શાહ 16
7. શ્રી ગુરુચરણે-કાવ્યાનુવાદ ..... શ્રી કનુપ્રસાદ પાઠક 'કમલ' 18
8. શાખા સમાચાર 19
9. નિર્વાણ દિન (White Lotus Day) ..... સ્વ. બાના મહેતા 20
શ્વેત પદ્માષ્ટમી

Price : Rs. 5/- • Yearly Subscription : Rs. 50/- (In India) • Pulished & Printed at : Ahmedabad

આ માસિકમાં પ્રગટ થતી અધિકૃત જાહેરાતો માટે ગુ. થિ. ફેડરેશન જવાબદાર છે. — તંગ્રી

થિયોસોફિકલ સોસાયટીના ત્રણ ઉદ્દેશો

- (૧) પ્રજા ધર્મ જ્ઞાતિ, જાતિ, વર્ણ કે રંગના ભેદભાવ રાખ્યા વિના માનવજાતિનું વિશ્વબંધુત્વનું એક કેન્દ્ર રચવું.
- (૨) તુલનાત્મક રીતે ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના અભ્યાસને સમગ્રતાની દ્રષ્ટિએ ઉત્તેજન આપવું.
- (૩) કુદરતના નહિ સમજાએલા નિયમોનું અને મનુષ્યમાં રહેલી સુષુપ્ત શક્તિઓનું સંશોધન કરવું.

ગુજરાત થિયોસોફિકલ ફેડરેશન

હરજીવન હેડ ક્વાર્ટર્સ, “હોમી હાઉસ” ૧૫૧૬, કૃષ્ણનગર, ભાવનગર-૩૬૪ ૦૦૧.
ફેડરેશન અંગેનો કોઈપણ પત્રવ્યવહાર ફેડરેશન મંત્રીને અમદાવાદ લખવો.

ફેડરેશન હોદ્દાઓ

પ્રમુખ : શ્રી નરેશભાઈ એ ત્રિવેદી ઉપપ્રમુખ : શ્રી કાન્તીલાલ પી. પટેલ
મંત્રી : શ્રી દર્શનભાઈ સી. મોદી સહમંત્રી : શ્રી વલ્લભભાઈ રાખોલીઆ
ખજાનચી : શ્રી રમેશચંદ્ર ડોલીઆ

ફેડરેશન દ્વારા પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો મેળવવા માટે લખો.

બુક સ્ટોલ મેનેજર

“હોમી હાઉસ” ૧૫૧૬, કૃષ્ણનગર, ભાવનગર - ૩૬૪ ૦૦૧.

નવા સભ્ય પ્રવેશ ફી	રૂ. ૧૦૦/-
સભ્ય ફી	રૂ. ૧૫૦/-
દંપતિ સભ્ય ફી	રૂ. ૨૨૫/-
૨૫ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના સભ્ય ફી	રૂ. ૭૫/-
લાઈફ મેમ્બર ફી	રૂ. ૩૦૦૦/-
ઈન્ડિયન થિયોસોફીસ્ટ	રૂ. ૩૦/-
વાર્ષિક લવાજમ	

ફેડરેશન મંત્રીનું સરનામું

શ્રી દર્શનભાઈ સી. મોદી

એ/૨, મમતા કોમ્પ્લેક્સ, વ્યુ મુદુલ પાર્ક-૧,
સોલા રોડ, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૬૧
મો.નં. ૯૪૨૭૩ ૧૧૯૫૪

થિયોસોફિકલ સેવાસંઘ (T.O.S.)

અંગે પત્રવ્યવહાર

શ્રી નરસિંહભાઈ એ. ઠાકરીયા

એ/૩૦૧, સનાઈ રેસીડન્સી, પટ્ટશુરામ ગાર્ડન સામે,
અડાજણ, સુરત-૩૬૫૦૦૯
મો : ૯૪૨૬૩ ૬૨૨૫૩
(રહે.) ૦૨૬૧-૨૭૪૬૭૨૨

“થિયોસોફિક જ્યોતિ”ના લવાજમના દર

ભારતમાં (વાર્ષિક)	રૂ. ૫૦/-
ભારતમાં આજીવન	રૂ. ૧૦૦૦/-
પરદેશમાં હવાઈ માર્ગે	રૂ. ૧૦૦૦/-
પરદેશમાં હવાઈ માર્ગે આજીવન	રૂ. ૫૦૦૦/-
(આજીવન મર્યાદા ૧૦ વર્ષની રહેશે.)	

“થિયોસોફિક જ્યોતિ” માટે જાહેરાતના દર

(એક વખત પ્રસિદ્ધના માટેના દર)

કવર પેજ ટાઈટલ પાનું નં. ૪	રૂ. ૬૦૦-૦૦
અંદરનું કવર પેજ ટાઈટલ પાનું નં. ૩	રૂ. ૫૦૦-૦૦
અંદરનું આખું પાનું	રૂ. ૪૦૦-૦૦
અંદરનું અડધું પાનું	રૂ. ૨૦૦-૦૦
સૌજન્ય પૃષ્ઠ	રૂ. ૫૧-૦૦

ઉપરોક્ત જણાવેલ દાન, ભેટ કે જાહેરાતનાં નાણાં
‘જી.ટી.એફ. જ્યોતિ પ્રકાશન ફંડ’ એ નામે મનીઓર્ડર કે
ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટથી નીચેના સરનામે મોકલવા તેમજ જ્યોતિના
ટપાલ સરનામાં તથા નિયમિત મળવા અંગેનો પત્રવ્યવહાર
નીચે જણાવેલ સરનામે કરવો :-

શ્રી હર્ષવદન એમ. શેઠ

‘શ્વેત પદ્મ’ ૯, અપૂર્વ બંગલોઝ,
શારદા હાઈસ્કુલ પાછળ, ભૂયંગદેવ પાસે, મેમનગર,
સોલા રોડ, અમદાવાદ - ૩૮૦૦૫૨.

મો. - ૯૮૨૪૦૭૩૬૭૮

E-mail-harshavadan_sheth@yahoo.co.uk

જ્યોતિ અંગેના પત્રવ્યવહાર માટે પણ ઉપરના
સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

નોંધ : આ અંકમાં પ્રસ્તુત થતાં લેખો સાથે તંત્રીશ્રી સહમત છે તેવી માન્યતા ધરાવવી નહીં.

‘મે’નું મહાત્મ્ય સંપાદકીય

પ્રસ્તુતિ

શ્રી હર્ષવદન શેઠ

૮ મે, ૧૮૯૧ નો દિવસ થિયોસોફિકલ સોસાયટીના તમામ સભ્યો માટે અવિસ્મરણિય છે. ‘શ્વેત પદ્માષ્ટમી’ તરીકે દુનિયાભરના થિયોસોફિસ્ટ બંધુઓ અને ભગીનીઓ મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીના પાર્થિવ જગતમાંથી વિદાય લેવાના સમય સાથે જોડાઈને એક મહાપર્વ તરીકે તેને હૃદયમાં સ્થાન આપીને પોતાની કૃતજ્ઞતા પ્રગટ કરે છે. જે દેહનું નામ મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી હતું એ દેહનું અંતિમ સ્થાન લંડનમાં આવેલ ૧૯, એવન્યૂ માર્ગ હતો. અહીં ૮ મે, ૧૮૯૧ ના રોજ મેડમ પોતાનો દેહ ત્યજી દીધો. ૧૧મી મે ના રોજ તેમના અંતિમ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યા.

ડૉ. બેસન્ટે એ વખતે જણાવેલું, “સહનશીલ અને ધીરજ ખરેખર એચ.પી.બી. ના સર્વોચ્ચ ગુણો હતા જે હું એમના જીવનના આખરી વર્ષોમાં જાણી શકી... એમની સૌથી ઉચ્ચ વિશેષતા આ ગુણોમાં સમાયેલી હતી. એ વિશેષતા હતી એમની સ્થિર શક્તિ, ચક્રાન જેવી દૃઢ શક્તિ ! મેં નિર્બળ જીવોને પોતાની સાથે એમને ટકરાતા જોયાં છે અને પછી પ્રેમથી એવું કહેતા પણ સાંભળ્યા છે કે તેઓ કઠોર છે. સાથે સાથે મેં એવી ઘણી સ્ત્રીઓને તેમનો તિરસ્કાર કરતી જોયેલી છે, જાણે કે તેઓ એમની નિર્મમ દુશ્મન હોય ! છતાંયે જ્યારે તેઓ દુઃખી હતી ત્યારે મેડમનું હૃદય તેમના પ્રત્યે દયાભાવથી છલકતું હતું. તેઓને ક્ષમા આપવાનો પ્રશ્ન જ નહતો કારણ કે એમણે કદીયે વિદ્રોહ કરવાનું સ્વીકાર્યું જ નહતું !”

આજે તો આ વાતને ૧૨૮ વર્ષ વિતી ગયાં છે છતાંયે થિયોસોફિકલ પ્રવૃત્તિમાં મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી આજે પણ એટલાં જ પ્રેરણાદાયી છે. એમની સ્મૃતિને તાજી રાખીએ આપણામાંના સૌથી નાનામાં નાના સભ્યે પણ

થિયોસોફીનું એવું કાર્ય કરવું જોઈએ જે દરેકને મન, વચન અને કર્મથી શક્તિમાન બનાવે. મે મહિનો આવતાં જ તેના મહાત્મ્યની મહેક દરેકના જીવનને સાર્થક બનાવવા પ્રતિબદ્ધ કરે તેવી પ્રેરણા મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીના જીવનમાંથી સતત મળ્યા જ કરે છે.

મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીના જીવનના ૬૦ વર્ષમાં ૪૦ વર્ષ મહાકાર્યની તૈયારીમાં ગયા. પાછલા વીસ વર્ષ જડવાદની ભરતીને હઠાવવામાં અને વિશ્વબંધુત્વના દિવ્ય પ્રવાહને વિશ્વમાં ગતિમાન કરવામાં ગયેલાં. યોગિક શક્તિઓ ધરાવતાં એ સિદ્ધ સંઘના સંદેશવાહિકા અને મહાસેવિકા હતાં. મહાત્મા સિરાપીસે કર્નલ ઓલ્કોટને લખેલા પત્રો (મહાત્માના પત્રો, બીજી શ્રેણી)માંથી તેઓના સાચા સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવે છે.

૧૮૮૪ માં મોહિની એમ. ચેટરજીને મહાત્મા કુતુહુમીએ એચ.પી.બી.ને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરવા, હિન્દુ પ્રથા પ્રમાણે ચરણ સ્પર્શ કરવા સૂચના આપેલી કારણ કે તે વખતે એચ.પી.બી.ના શરીરમાં મહાયોહાણ હાજર થવાના હતાં અને જાતે થિયોસોફિકલ સોસાયટીની તરફેણ અને વિરૂદ્ધમાં યુરોપમાં કામ કરતી શક્તિઓનું નિરીક્ષણ કરવાના હતાં. આમ પૂર્ણ પુરુષોના અસ્તિત્વમાં માન્યા વગર એચ.પી.બી.ને કોઈ કદી પણ સમજી શકે તેમ નથી. કારણ કે તેઓ મહાત્માઓ માટે અને ખાસ કરીને પોતાના ગુરૂદેવ માટે જીવ્યાં. તેઓ તિબેટમાં પોતાના ગુરૂને સ્થુળ રીતે મળ્યા હતાં. લંડનમાં નેપાળના એલચી મંડળમાં મહાત્મા આવેલાં ત્યારે તેઓ તેમને મળેલાં. ૧૮૬૮માં તેઓ એમની સાથે કોન્સ્ટેન્ટિનોપલથી ભારત આવ્યાં હતાં, ત્યારબાદ એમના ગુરૂદેવ અને મહાત્મા કુતુહુમી ૧૮૬૯ માં સાથે રહ્યાં હતાં.

જેસલરાજ રાજેશકુમાર ઠાકરિયાએ અમેરિકાની યુનિવર્સિટીમાંથી માસ્ટર ડિગ્રી પ્રાપ્ત કર્યાની ખુશી નિમિત્તે
સૌજન્ય : શ્રી નરસિંહભાઈ ઠાકરિયા, સનાતન લોજ, સુરત

એચ.પી.બી. બધો જ સમય સતત પૂર્ણ પુરૂષો-ગુરૂદેવોના અને તેમના શિષ્યોના સંપર્કમાં હતાં. તેઓ જોતાં, સાંભળતા અને અનુભવતાં અને તેથી એમની પ્રવૃત્તિઓ મહાપુરૂષોની યોજનાઓ મુજબ કરવાના સતત પ્રયાસો કરતાં. એમની ૧૯ સ્કેપ બુક – નોંધપોથીઓમાંની પહેલી ૧૮૭૪ માં લખવી શરૂ કરેલી.

૧૮૭૫ માં ૧૭મી નવેમ્બરે થિયોસોફિકલ સોસાયટીની સ્થાપના બાદ એચ.પી.બી. અને કર્નલ ઓલ્કોટે ભારતનો પ્રવાસ કરવાનું નક્કી કર્યું. એક શાખા લંડનમાં શરૂ થઈ હતી, તેમાં અનેક ભારતીય સભ્યો જોડાયા હતા. સ્ટીમર પ્રવાસ દ્વારા બંને લંડનથી ભારત પહોંચ્યા. મુંબઈ આવીને તરત જ ત્યાં મુખ્ય કેન્દ્રની સ્થાપના કરવામાં આવી. મુંબઈમાં એક બંગલો પસંદ કરવામાં આવેલો. થોડા જ સપ્તાહોમાં એના ઓરડાઓ આગંતુકોની ભીડથી ખીચોખીચ ભરાવા લાગ્યાં. લોકો મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી સાથે ધાર્મિક પ્રશ્નો પર વાદ-વિવાદ કરવા અને આપણા પ્રાચીન ધાર્મિક ગ્રંથો વિષેની તેમની વ્યાખ્યાઓ સાંભળવા આતુર રહેતા હતા. બધા જ ધર્મના લોકો તેમને વિંટળાયેલાં રહેતાં. પોતે રશિયન હતાં, તેથી એક ગુપ્તચર તેમની ગતિવિધિઓ પર નજર રાખતો. આ ગતિવિધિ ઘણા અણઘડ પ્રકારની હતી, તેથી મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી હેરાન પણ થયેલાં. જોકે ત્યારબાદ રશિયન ગુપ્તચરનું જીવન ઘણું જ અભિશાપ રૂપ બની ગયેલું અને ગુપ્ત કાર્યપ્રણાલીનો અંત આવેલો.

એ.પી. સિનેટ તે વખતે ઍંગ્લો-ઈન્ડિયન સમાચાર પત્ર ‘પાયોનીયર’ના સંપાદક હતાં. તેમણે સોસાયટીના ઉદ્દેશો વિષે માહિતી મેળવવા માટે લખ્યું. ઉપરાંત તેમણે મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીનો પરિચય મેળવવાની જિજ્ઞાસા પણ બતાવી. મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીના સ્વભાવની વિશિષ્ટતાઓને લીધે તથા તેઓ ગુપ્ત વિદ્યાના ભંડારના

અધિપતિ છે અથવા એના સંસર્ગમાં છે એ દર્શાવવા માટેનો યોગ્ય માર્ગ સ્થપાયો. એ.પી. સિનેટ અને તેમના પત્ની શિમલામાં એચ.પી.બી.ની માનસિક શક્તિઓનાં આધિપત્ય દર્શાવતાં અનેક નિદર્શનોનાં સાક્ષી બન્યાં. એ.પી. સિનેટે તે પ્રસંગોને પુસ્તકમાં વર્ણવ્યા અને થિયોસોફીના સાહિત્યને સિનેટનું પ્રથમ યોગદાન ગુપ્ત જગત The Occult World પ્રાપ્ત થયું.

એચ.પી.બી.ના માધ્યમથી સિનેટને સ્વયં ગુરૂદેવોની સાથે સંપર્ક કરવાનો વિશેષાધિકાર પ્રાપ્ત થયો. ગુરૂદેવો દ્વારા એમને જે પત્રો મળ્યા એમના પર જ એમની કૃતિ રહસ્યમય બૌદ્ધ ધર્મ Esoteric Buddhism અવલંબે છે. આ પ્રથમ પુસ્તકે થિયોસોફીની સ્પષ્ટ અને ક્રમબદ્ધ રજૂઆત કરી. એમના લખાણના પ્રભાવનો વિસ્તાર એટલો ઝડપથી થયો અને પત્રવ્યવહારે એમને એટલા જકડી લીધાં કે થિયોસોફીકલ સોસાયટીના સ્થાપકોએ ૧૮૭૯ ના ઓક્ટોબરથી ‘ધી થિયોસોફીસ્ટ’નો સમારંભ યોજીને પહેલી તારીખથી એની શરૂઆત કરી.

આમ એચ.પી.બી.ના જીવનની કેટલીયે બાબતોને આપણે યાદ કરીને નત્ મસ્તક થઈએ છીએ. ‘શ્વેત પદ્માષ્ટમી’ની વિશિષ્ટ ઉજવણી સંદર્ભે જ્યારે એચ.પી.બી.એ નિદર્શોલાં સરળ વાંચન અને અભ્યાસમાં જોડાઈએ છીએ ત્યારે ‘મૌનનો નાદ’, ‘ભગવદ્ ગીતા’ અને ‘લાઈટ ઓફ એશિયા’ દરેક સભ્યને પોતાની વિશિષ્ટ માનસિક શક્તિઓનો અનુભવ કરાવે છે, સેવાકીય ફરજોનું ભાન કરાવે છે, પૂર્વગ્રહોનાં પરિતાપમાં રોકાવાને બદલે પૂર્ણ જીવનના પાવન પદચિહ્નોનો પદચાપ સંભળાય તેવી શક્તિના સ્ત્રોતનું સર્જન થવામાં વિલંબ થતો નથી. પૂર્ણપુરૂષોના પ્રયોજનની પ્રક્રિયાના ભાગ સ્વરૂપે આપણા સૌના જીવનની સાર્થકતાનો અનાહત નાદ સંભળાય તેવી અભ્યર્થના સાથે વિરમુ છું.

• • •

સ્વ. પૂર્ણિમાબેન સી. સોનીના અપ્રતીમ સ્મરણાર્થે

સૌજન્ય : શ્રી છબીલદાસ કે. સોની (સી. કે. સોની), શ્રીરામ લોજ, હિમ્મતનગર

ઘી હિંડન સાઈડ ઓફ ઘી થીંગ્સ

વસ્તુઓની ગૂઢબાજુ
સી.ડબ્લ્યુ.લેડબીટરના પુસ્તક પર આધારિત

પ્રસ્તુતિ

શ્રી ધવલ શેઠ
રોહિત લાંજ

ગતાંકથી આગળ...

આસપાસનાં ફુદરતી વાતાવરણની

આપણા પર થતી અસર

મનુષ્યો

પોતાનાથી વધુ વિકસીત વ્યક્તિનાં સાંનિધ્યમાં રહેવાનું મહત્ત્વ પૂર્વનાં લોકોને સમજાયેલું હતું. તેથી જ ગુરુકુલની પ્રથામાં શિષ્ય ગુરુનાં આશ્રમમાં જ રહે છે કે જેથી તે ગુરુનાં સતત સંપર્કમાં રહે. ગુરુની શક્તિશાળી પ્રતિભાની સતત અસર શિષ્ય પર વર્તાતી જ રહે છે. ગુરુનાં શક્તિશાળી વિચારો શિષ્યનાં વિચારોને પણ બળવાન બનાવે છે.

કોઈ પણ પ્રકારનાં પ્રયત્ન વગર જ ગુરુકુલની પ્રથામાં ગુરુની આભાની અસર શિષ્ય પર દિવસ અને રાત વર્તાતી જ રહે છે. બીજા લોકોની જેમ શિષ્યનો પણ વિકાસ થાય છે અને તેનામાં પણ પરિવર્તન આવતું રહે છે, પરંતુ ગુરુની પ્રતિભામાં રહેવાથી આ વિકાસ યોગ્ય માર્ગ પર આગળ વધી શકે છે.

આપણી આસપાસનાં લોકોનાં વિચારોની આપણા પર થતી સતત અસરથી આપણે જાણ બહાર જ તેમનાં વિચારોને ગ્રહણ કરવા લાગીએ છીએ. બીજી તરફ એવું તો બિલકુલ પણ ન થવું જોઈએ કે મનુષ્ય એક જ પ્રકારનાં વિચારો ધરાવતા લોકોની વચ્ચે રહે કે એકતરફી દૃષ્ટિકોણને જ અનુસરતો રહે. તે સિક્કાની બીજા બાજુને જાણે તે પણ તેના માટે એટલું જ અનિવાર્ય છે. આમ કરવાથી જ તેને દરેક વસ્તુમાં રહેલી સારપને ઓળખતાં આવડશે. કોઈ પણ બાબતને લગતી બંને

બાજુઓને સરખી રીતે સમજવાથી જ આપણે જે-તે બાબત વિશે સાચો ન્યાય તોળી શકીશું. પૂર્વગ્રહવાળો માણસ હંમેશા અજ્ઞાની રહે છે. આ અજ્ઞાનતાને દૂર કરવાનો માત્ર એક જ રસ્તો છે કે આપણે આપણા મનથી બનાવેલા વાડાઓમાંથી બહાર નીકળીને વસ્તુઓને તેના સાચા સ્વરૂપમાં સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

પ્રવાસ

આપણે આપણી આસપાસનાં વાતાવરણમાંથી જ્યારે બહાર નીકળીએ છીએ ત્યારે જ સમજી શકીએ છીએ કે તે વાતાવરણ આપણને કેટલું અસર કરતું હતું. આનો અનુભવ કરવાનો ઉત્તમ રસ્તો એ પરદેશગમનનો છે. સાચો પ્રવાસ એ કંઈ એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ પોતાના જ ઓળખીતા લોકોની સાથે સતત ફર્યા કરવું અને જે કોઈ પણ પોતાનાથી અલગ પ્રથા હોય તેને વખોડ્યા કરવું એ નથી. પરંતુ પ્રવાસનો અસલી મતલબ તો શાંતિથી કોઈ જગ્યાએ સમય પસાર કરવો, ત્યાંના લોકોને જાણવાનો પ્રયાસ કરવો, ત્યાંના રીતિ-રિવાજો અને તેની પાછળનાં કારણોને જાણવાની કોશિષ કરવી, અને સૌથી અગત્યનું તો તેને વખોડ્યા કરતાં તેનામાં રહેલી સારપને સમજવું તે છે. જે મનુષ્ય આ કરી શકે છે તે અલગ અલગ જાતિનાં લોકોમાં રહેલી વિભિન્ન લાક્ષણિકતાઓને સમજી શકે છે. તે આ વિભિન્નતાઓને એકબીજાથી ચડિયાતી કે ઉતરતી તરીકે જોયાં કરતાં તેને ઈન્દ્રધનુષનાં અલગ અલગ રંગો તરીકે જોતો થાય છે.

સૌજન્ય : શ્રીમતી સુશિલાબેન હરિવદન ઈંકણીવાળા તથા પ્રો. શ્રી હરિવદન ઈંકણીવાળા

મનુષ્યનાં વિકાસ માટે જે લાક્ષણિકતાઓની જરૂર હોય તે લાક્ષણિકતાં ધરાવતી જાતિમાં તેનો જન્મ થાય છે. દરેક જાતિની સાથે એક શક્તિશાળી દેવતા સંકળાયેલો હોય છે કે જે મનુનાં માર્ગદર્શન હેઠળ તે જાતિનાં લક્ષણોને જાળવી રાખીને તેનો વિકાસ કરાવે છે. વિકાસક્રમની યોજનામાં જ્યારે નવા પ્રકારની પ્રકૃતિ ધરાવતાં લોકોની જરૂર વર્તાય છે ત્યારે નવી જાતિનો જન્મ થતો હોય છે, જૂની જે કોઈ પણ જાતિ હોય તેનાં દ્વારા લાભ લઈ શકનાર બધાં જ મનુષ્યો જ્યારે જન્મ લઈને તે જાતિમાંથી પસાર થઈ જાય છે ત્યારે તે જાતિનો નાશ થતો હોય છે. જે પ્રદેશમાં જે-તે જાતિને રચવાની પ્રક્રિયા થતી હોય છે તે પ્રદેશમાં આ જાતિ સાથે સંકળાયેલાં શક્તિશાળી દેવતાની પોતાની અસર વર્તાતી હોય છે અને કોઈ પણ સંવેદનશીલ મુલાકાતી માટે આ અસર એ ખૂબ જ અગત્યનું પાસુ છે.

મોટે ભાગે સામાન્ય પ્રવાસી જાતિને લગતાં પૂર્વગ્રહોની કેડમાં બંધાયેલો હોય છે. તેને પોતાના દેશ-પ્રદેશ કે જાતિની મહાનતાની એટલી મગરૂરી હોય છે કે બીજાનામાં રહેલી સારપ તેને દેખાતી જ નથી. એક સાચા પ્રવાસીએ યોગ્ય વલણ કેળવવું જોઈએ, તેણે પોતાની વાત કર્યા કરતાં બીજાઓને સાંભળવાની તૈયારી રાખવી જોઈએ, પોતાનાં જ ગુણગાન ગાયા કરતાં નવું શીખવાની તૈયારી બતાવવી જોઈએ, વસ્તુઓને વખોડ્યા કરતાં તેની કદર કરતાં શીખવું જોઈએ તેમજ બીજાઓની નીંદા કર્યા કરતાં તેમને સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

આવા ગુણો કેળવવા એ જ પ્રવાસનો મુખ્ય હેતુ છે અને આ બાબતો આપણાં પૂર્વજો કરતાં આપણી પાસે સારી એવી તકો છે. ભૂતકાળમાં માત્ર પૈસાવાળા

લોકો જ વિદેશગમન કરી શકતાં હતાં, જ્યારે હવે એવું નથી. આની સાથે સાથે પ્રસારણ માધ્યમો પણ એટલાં વિકસેલાં છે કે જે લોકો વિદેશ ન જઈ શકે તેમ હોય તેમને પણ ત્યાંના સમાચાર તો મળતાં જ રહે છે.

થિયોસોફિકલ સોસાયટીનો પ્રથમ ઉદ્દેશ વૈશ્વિક ભ્રાતૃભાવનો છે અને જ્યાં સુધી આપણે બીજા દેશનાં લોકો વિષે નહીં જાણીએ ત્યાં સુધી એ શક્ય નહીં બને. બીજાં લોકો વિશે સાંભળેલી વાતોથી પૂર્વગ્રહો બંધાવવાની સંભાવના રહે છે, પરંતુ જ્યારે આપણે તેમના સંપર્કમાં આવીએ છીએ ત્યારે મોટેભાગે આ પૂર્વગ્રહો નાશ પામતાં હોય છે.

પહેલાનાં સમયમાં દરેક દેશ પોતાની રીતે અલગ રહેતો હોય અને જો તેના પર કોઈ આપત્તિ આવી પડે તો તેણે પોતે જ પોતાની મદદ કરવી પડતી હતી. હવે આખું વિશ્વ એકબીજાની એટલું નજીક આવી ગયું છે કે જો ભારતમાં દુષ્કાળ પડે તો અમેરિકા તેને મદદ મોકલે છે. યુરોપનાં કોઈ દેશમાં ધરતીકંપ આવે તો આખા વિશ્વમાંથી સહાયતા મોકલવામાં આવે છે. ભલે વિશ્વબંધુત્વની હકીકતથી આપણે ગમે તેટલાં દૂર લાગતા હોઈએ પરંતુ હકીકત તો એ છે કે આપણે ધીમે ધીમે તેના તરફ વધી રહ્યાં છીએ. ભલે હજી પણ મનુષ્યો એકબીજાનો ભરોસો નથી કરી શકતાં પરંતુ મુશ્કેલીનાં સમયે એકબીજાની મદદ તો કરે જ છે.

દર્દીઓને પણ ઘણીવાર ઈલાજનાં ભાગરૂપે પ્રવાસ કરવાની સલાહ આપવામાં આવે છે. પ્રવાસ આપણને થકવી દેતો હોવાં છતાંય તે આનંદદાયક લાગે છે. તેનું કારણ આબોહવાનાં ફેરફારની સાથે સાથે જે-તે સ્થળ સાથે જોડાયેલી ઈથરીક અને એસ્ટ્રલ અસરોનો ફેરફાર પણ છે.

ૐ નિવા ઇચ્છા અંબુ શ્રીમતિ સુલોચનાબેન ગોવિંદભાઈ અં. મોદીના ૐ શ્રી રાધેકૃષ્ણ એકેશ સૌજન્ય : જયેશ, રૂપલ, કિશન, યશ (U.S.A.), મનીષ, નૈના, સૃષ્ટિ, અનુશ્રી શાહ પરિવાર, અમદાવાદ લોજ

સમુદ્ર, પર્વત, જંગલ કે ઝરણાંને પોતાનું એક આગવું જીવન હોય છે અને તેથી જ તેમની પોતાની એક આગવી અસર હોય છે. તેમનાં દ્વારા થતી અસર આપણાં ઈથરીક ડબલ તેમજ એસ્ટ્રલ અને મનસ શરીરનાં અસાધારણ ભાગોને જગાડે છે. આ સ્નાયુઓની કસરત જેવું છે કે જે સ્નાયુઓ સામાન્ય રીતે પ્રવૃત્તિમાં ઓછાં આવે છે. સ્નાયુઓની કસરતની જેમ આ પણ થકવી નાંખતું હોવાં છતાં તંદુરસ્તી માટે અને લાંબાગાળાનાં ફાયદા માટે જરૂરી છે.

શહેરમાં રહેતો માણસ તેની આસપાસનાં વાતાવરણથી એટલો ટેવાઈ ગયેલો હોય છે કે જ્યાં સુધી તે થોડાં સમય માટે તેને છોડે નહીં ત્યાં સુધી તેને તેની હાનિકારક અસર સમજાતી નથી. એસ્ટ્રલ દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો કોઈ વ્યસ્ત શેરીની પાસે રહેવું તે કોઈ ખુલ્લી ગટરની પાસે રહેવાં બરાબર છે. કોઈ પણ માણસ ગમે તેટલો મજબૂત હોય પરંતુ તે તેની અસરોથી નબળો પડ્યા વગર રહી શકતો નથી અને તેથી જ થોડાં સમય પૂરતો તે ગામડે જઈ આવે એ તેની નૈતિક અને શારીરિક તંદુરસ્તી માટે ખૂબ જ જરૂરી છે. શહેરમાંથી ગામડા તરફ આપણે જઈએ છીએ ત્યારે આપણે શહેરનાં પોતાનાં સ્વાર્થી વિચારોનાં સમુદ્રમાંથી નીકળીને ગામડાંનાં એકંદરે ઓછાં સ્વાર્થી તેમજ ઉચ્ચ પ્રકારનાં વિચારોનાં સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ.

કુદરતની અજાયબીઓ જેવી કે નાયગ્રા ફોલ અથવા તો તેનાં જેવી જ બીજી અજાયબીઓની હાજરીમાં આપણે પોતાની જાતને ભૂલ જઈએ છીએ. આપણાં વિચારો ઉમદા અને વિસ્તૃત બને છે. પ્રવાસનો સંપૂર્ણ લાભ લેવો હોય તો મનુષ્યએ કુદરતની સામે પોતાની જાતને ખુલ્લી મૂકી દેવી જોઈએ કે જેથી તેનાં પર કુદરતની જોઈતી અસર થઈ શકે. પ્રવાસ દરમિયાન પણ મનુષ્ય જો પોતાનાં જ સ્વાર્થી અને નકારાત્મક વિચારોમાં ખોવાયેલો રહ્યો તો પ્રવાસની તેના પર

જોઈતી અસરો થતી નથી.

અમુક સ્થળોમાં તેના ચોક્કસ પ્રકારનાં વિચારો વ્યાપ્ત હોય છે. જેમ કે ઈંગ્લેન્ડનાં અમુક પ્રખ્યાત દરિયા કિનારાનાં રિસોર્ટમાં પ્રવેશતાં જ તમને વેકેશનનું જીવન જીવતાં હોય એવી લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે. તે તમને તમારી ચીંતાઓમાંથી અને રોજબરોજનાં વ્યસ્ત જીવનમાંથી થોડાં સમય પૂરતી આઝાદીની અનુભૂતિ કરાવે છે. આથી જ ખૂબ જ કામ કરીને થાકેલો માણસ માત્ર ઘરે આરામ કરે તેનાં કરતાં આવી જગ્યાએ પોતાની રજા ગાળે એનાથી ઘણી જુદી અસર તેનાં પર થતી હોય છે.

પ્રવાસ આપણાં ઈથરિક, એસ્ટ્રલ અને માનસિક શરીર માટે માલિશ જેવું કાર્ય કરે છે. આપણી રોજબરોજની જિંદગીની ચિંતાઓથી આ શરીરો પર થતાં ઘસારાથી તેને આરામ આપે છે.

ખેડૂત સમાજમાં રહેલી અમુક પ્રથાઓ પણ વસ્તુઓની છૂપીબાજુનાં સત્યને ટેકો પૂરો પાડે છે. ઉદાહરણ તરીકે દેવદારનાં વૃક્ષ નીચે ઉત્તર તરફ માથુ રાખીને સૂવાથી શરીરને તાકાત મળે છે. આની પાછળનું વૈજ્ઞાનિક કારણ એ છે કે પૃથ્વીની સપાટી પર ચુંબકીય પ્રવાહો વહી રહ્યાં છે કે જેનાં વિષે સામાન્ય મનુષ્ય અજાણ છે. આ પ્રવાહોની સતત અસરથી મનુષ્યનાં એસ્ટ્રલ શરીર અને ઈથરિક શરીરમાં રહેલો થાક તેમજ ઘસારો દૂર થાય છે અને તેમને આરામ અને શાંતિ મળે છે. દેવદારનું વૃક્ષ પોતાના પ્રવાહો મનુષ્યનાં શરીરને આવાં ચુંબકીય પ્રવાહો તરફ વધુ સંવેદનશીલ બનાવીને તેમની અસરમાં વધારો કરી શકે છે. આનાથી પણ આગળ દેવદારનું વૃક્ષ પોતે પ્રાણશક્તિનો સ્ત્રોત છે. તેના દ્વારા બહાર ફેંકાયેલી પ્રાણશક્તિને તેની નીચે સૂતેલાં મનુષ્યનું શરીર ગ્રહણ કરે છે અને વધુ પ્રાણવાન અને સશક્ત બને છે. (કમશ:...)

શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિશે ભગવાન બુદ્ધની વાર્તા

પ્રસ્તુતિ

પ્રો. શ્રી એચ. જી. છીંકણીવાળા
અમદાવાદ લોજ

રાજમહેલની નજીક એક ખૂણામાં એક ઘરડો કારીગર રાજાના રથનું પૈડું બનાવી રહ્યો હતો. દૂર બીજા છેડા પર રાજકુમાર હુઆન-શી એક ધર્મ-પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા. કારીગરે પોતાનું ટાંકણું હેઠું મૂક્યું અને રાજકુમારને પૂછ્યું : “આપ કયું પુસ્તક વાંચી રહ્યા છો?” રાજકુમારે સહજ જવાબ આપ્યો : “એવું પુસ્તક જેમાં સંતોનું જ્ઞાન સમાયેલું છે.” કારીગરે બીજો પ્રશ્ન કર્યો : “શું તે સંતો હજી હયાત છે?” રાજકુમારે કહ્યું : “ના. તેઓ તો ક્યારનાય મૃત્યુ પામ્યા છે.” પછી કારીગરે કહ્યું : “તો તો પછી તમે જે કંઈ વાંચી રહ્યો છો તે તો બધું ભૂતકાળના લોકોના નકામી ધૂળ ને કચરા સમાન શબ્દોને વિચારો જ હશે ને?”

“તું એક સામાન્ય કારીગર મારા આ પુસ્તક વિશે આમ કેવી રીતે બોલી શકે? તારી શું હેસિયત છે, આવા જ્ઞાનની ટીકા કરવાની? તારા અભિપ્રાયની દલીલો દ્વારા પુષ્ટિ કર, અથવા મોતની સજા માટે તૈયાર થઈ જાય.” રાજકુમારે કહ્યું.

તે કારીગરે જરા પણ ડર્યા વિના તેની વાત આગળ ચલાવી, “જુઓ, રાજકુમાર, હું તો એક સામાન્ય કારીગર છું અને રથનાં પૈડાં બનાવું છું. મને વિચાર આવે છે કે જ્યારે હું ટાંકણું વાપરતાં જો હું ધીમેથી જોર કરું તો તે ઊંડે સુધી અસર કરે છે, પરંતુ તે સ્થિર નથી રહેતું. જો હું જોરથી તેનો ઉપયોગ કરું, તો તે સ્થિર રહે છે, પણ તે ઊંડે સુધી અસર નથી કરતું. પરંતુ જ્યારે હું દિમાગના બદલે દિલથી તેનો ઉપયોગ કરું ત્યારે તે બરાબર કામ આપે છે અને મને તેનો સંતોષ થાય છે. રાજકુમાર, આ વાતને શબ્દોમાં મૂકી શકાતી નથી. તે

તો માત્ર અનુભવનો જ વિષય છે.” “વળી આ કામ એક એવી કળા છે જે હું મારા પુત્રને વારસામાં આપી શકું નહીં. આ કામ હું મારા પુત્ર પાસે કરાવી શકું નહીં. માટે જ આજે હું ૭૫ વર્ષની વયે આ મારું કામ કરી રહ્યો છું. સુંદર પણ કઠીન કામ. અમારી આગળ જે વડવાઓ પણ આવું કામ કરી ગયા હશે તેમને વિશે પણ આ વાત લાગુ પડે. જે કંઈ તેઓ વારસામાં આપી શક્યા હોત, તે બધું પણ તેમની સાથે જ જતું રહ્યું. બાકી જે બચ્યું તેને તેમણે પુસ્તકોમાં સમાવ્યું. આ કારણે જ મેં આપને કહ્યું કે આપ જે અત્યારે વાંચી રહ્યા છો તે બધું તો ભૂતકાળના માણસોના નકામા ધૂળ જેવા કચરા સમાન વિચારો જ ગણાય.”

રાજકુમાર તો આ વાત સાંભળીને ક્ષણિક સ્તબ્ધ થઈ ગયો. ત્યાં ને ત્યાં જ પોતાના પુસ્તકનાં પાનાં ફાડી નાખીને તે મહેલ તરફ ગયો અને પછી મહેલ છોડીને જંગલ તરફ નીકળી પડ્યો. તે સાધુ બન્યો અને જીવનના અંત સુધી કદી કોઈ પુસ્તકનો સ્પર્શ પણ ના કર્યો.

આ વાર્તાનો હેતુ પુસ્તકો પ્રત્યે રોષ કે તિરસ્કાર પેદા કરવાનો નથી. સંસ્કૃતિઓનું ગહન જ્ઞાન, સદીઓના ઈતિહાસ, માનવજાતની સફળતાઓ તથા કેટલીક નિષ્ફળતાઓની વાત સાથે વધુ સારા ભવિષ્ય માટેની ઝંખનાઓ, અભીપ્સાઓ પણ પુસ્તકોમાં સચવાયેલી છે.

થિયોસોફિકલ સોસાયટીના સભ્યોને શ્રી જે. કૃષ્ણમૂર્તિના ક્રાંતિકારી વિચારોની સમજ પણ મળી શકે છે. તેમના ઘણા પુસ્તકો ‘Freedom from the Known’ અથવા ‘જ્ઞાત-વિસર્જન’માં આ વિષયની

સ્વર્ગસ્થ સવિતાબેન ડાહ્યાલાલ પંડ્યાના સ્મરણાર્થે

સૌજન્ય : શ્રી ઉમેશભાઈ ડાહ્યાલાલ પંડ્યા, હરજીવન (આશ્રમ) લોજ, કડોલી

સુંદર છણાવટ છે. ઘણા સભ્યો તેથી પરિચિત પણ છે. જ્ઞાન વિશે પુસ્તકિયા જ્ઞાનનો અર્થ અહીં અભિપ્રેત છે. બધા શાસ્ત્રો તથા ઘણા ધર્મગ્રંથો પુરાતન હોવાથી, બદલાતા વૈશ્વિક પ્રવાહો સાથે કદમ મિલાવી નથી શકતા. જે ગ્રંથોના અર્થઘટનમાં આધુનિક ફેરફારોની અસર જોવા નથી મળતી, માત્ર ભૂતકાળ સાથે જ સંભવિત રહીને ભવિષ્યના વિચારોને લક્ષ્યમાં ના લે અથવા ના લઈ શકે, તેવા પુસ્તકોને આ અભિપ્રાય લાગુ પડે છે. અહીં કોઈપણ ધર્મગુરૂ કે ધર્મ વ્યવસ્થાનો વિરોધ પ્રસ્તુત નથી. વિજ્ઞાન તથા વિકસતા માનવ-સમાજને આ બધા પુરાતન વિચારો શું અસર કરી શકે? નવી પેઢીને તેમાં શું આકર્ષક કે સ્વીકાર્ય જણાય? આ પ્રશ્ન છે : જીવન જે રીતે વિકસી રહ્યું છે તેને પૂરેપૂરું માણવાનું હરપળે નવીનતાનો અનુભવ કરવાનું તથા પ્રત્યેક પળને મુક્તમનથી સ્વીકારવાનું આ પુસ્તકો શીખવી શકે ખરાં? પુસ્તકો તો માત્ર શબ્દ-બદ્ધ કે સચિત્ર વિચાર-વાર્તાઓ સમાન હોય છે, તેમાં જીવન સમાઈ શકે ખરું? કોઈ પ્રાચીન પુસ્તક નવો રાહ બતાવી શકે ખરું? સતત ઝડપથી બદલાતા જતા આ સીમિત વિશ્વમાં વિજ્ઞાનની નવી નવી શોધોને કારણે આપણા દૈનિક જીવન પર ઝીલાતી અસરો, નવી નવી આશા-અપેક્ષાઓ પેદા કરતી આપણી મિશ્ર-સંસ્કૃતિ વિશે પુરાતન વિચારકો કે વિદ્વાનોનું વ્યવહારિક માર્ગદર્શન મળી શકે ખરું? Robots તથા Artificial intelligence નું જ્ઞાન મળે ખરું? અને આજના મુક્ત-વિચારના સમયમાં પ્રાચીન ધર્મ-બંધનો તથા રીત-રિવાજો, આચાર-વિચાર, ત્યાગ-વૈરાગ્યના ઉચ્ચ આદર્શો લાગુ પાડી શકાય ખરાં? આ પ્રશ્નો વિચાર માંગે છે. અસ્તુ !

એક અંગ્રેજ ફિલસૂફ ડેવિડ હ્યુમે કહ્યું છે કે કોઈપણ જૂનું પુસ્તક સદા માટે ઉપયોગી ના રહી શકે. આપણા બદલાતા અભ્યાસક્રમોને અનુલક્ષીને લખાતાં પાઠ્યપુસ્તકો પણ શું કાળક્રમે પસ્તી નથી બની જતાં ?

બીજા એક અંગ્રેજ વિવેચકે Books of the Hour અને Books for all time નો વિચાર પણ આપ્યો છે. વર્તમાનપત્રો, સામયિકો વગેરે information પૂરી પાડે છે. જ્યારે ધર્મગ્રંથો ‘જ્ઞાન’ (Knowledge & Wisdom) આપે છે. વળી એક ચિંતકે Literature of Knowledge અને Literature of Power એવો ભેદ પણ પાડ્યો છે. પરંતુ આજના સમયમાં Knowledge અને Wisdomનો ભેદ પણ ભ્રામક બની શકે. સર્વસ્વીકૃત વ્યાખ્યા શક્ય નથી.

વિકાસક્રમના તબક્કાઓમાંથી પસાર થઈ રહેલી આપણી આ સમગ્ર માનવજાત શું કોઈ સમાન વિચારો, રહેણીકરણી કે ધર્મ-ગ્રંથોનો સ્વીકાર કરી શકશે ખરી? વિવિધતાનું દમન કરવાથી શું એક્ય સાધી શકાશે ખરું? આ પ્રશ્ન છે. નવા વિચારકો તથા નેતાઓ પણ ઘણી જૂની ભૂલોને સુધારવા જણાવે છે તથા નવા વિશ્વની કલ્પના કરે છે.

નોબેલ પ્રાઈઝ મેળવનાર એક લેખકના એક પુસ્તકનું મુખ્ય પાત્ર કહે છે : “મને કોઈ લખેલા શબ્દો ના આપો, મને માત્ર કોરાં પાનાં આપો, મને માત્ર ખાલી જગા આપો, સૂચનો ના આપો.” આજની આપણી નવી પેઢીના વિચારોનો પડઘો આમાં નથી પડતો? આ પ્રશ્ન છે. દરેક યુગને પોતાની આગવી સમસ્યાઓ હોય છે, જેનો પૂરો ઉકેલ પ્રાચીન વિચારધારાઓમાંથી મળવો મુશ્કેલ છે. આપણે જ આપણા પ્રશ્નોનો ઉકેલ શોધવો રહ્યો. ખરું ને ?

ઘણીવાર પુસ્તકિયા જ્ઞાનને કારણે આપણી વિચારશક્તિ કુંઠિત થઈ જાય છે. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં વધુ પડતો વિશ્વાસ કોઈવાર ગેરમાર્ગે દોરી જઈ શકે છે. વિવેકપૂર્વકના વિચારમાં અશ્રદ્ધાનો સમાવેશ થઈ શકે. વળી જ્ઞાનનો ભાર કે અભિજ્ઞાન પણ નુકસાનકારક બને છે. પાંડવપુત્ર સહદેવ ત્રિકાળજ્ઞાની હતા, તે ઘણાં જ દુઃખી હશે ! જ્ઞાન સાથે અભિમાન ભળે તો પણ જ્ઞાનીનું પતન થાય છે. કોઈ જ્ઞાની પુરૂષ ત્રિકાળજ્ઞાની ના હોઈ

શકે. પ્રત્યેક વ્યક્તિનું સત્ય તે સ્વલક્ષી સત્ય જ છે. તે કદી વૈશ્વિક સત્ય ના બની શકે.

અંતે ભગવાન બુદ્ધના જીવનનો એક પ્રસંગ જોઈએ. એક દિવસ ભગવાન બુદ્ધ પોતાના શિષ્યો સાથે બેઠા હતા. ત્યાં સારિપુત્ર આવ્યા અને ભગવાનને પૂછ્યું : “આપનું આ જ્ઞાન અમર બને (સદાય ઉપયોગી રહે), તેવા હેતુથી શું આપ કોઈ પુસ્તક રચવા ઈચ્છતા નથી ?” ભગવાન બુદ્ધે થોડીવાર સારિપુત્ર સામે સ્થિરતાથી જોઈ રહીને પછી કહ્યું : “પુત્ર, તારો આ પ્રશ્ન જ બરાબર નથી. જ્ઞાનને કદીય શબ્દો અથવા પુસ્તકોની જરૂર જ પડતી નથી અને બીજી વાત. તું કહે છે કે મારે વારસારૂપે કોઈ પુસ્તક રચવું જોઈએ. તો હે

પ્રિય પુત્ર, આ એ જ કારણ હતું જે જેના લીધે મેં મારા માતા-પિતાના ધર્મને છોડ્યો. તેમના તે ધર્મ-પુસ્તકોમાં મને જરાપણ રસ રહ્યો ન હતો.”

બુદ્ધ ભગવાને વિશ્વની રચના, તેનો હેતુ તથા આત્મ-પરમાત્મા કે મૃત્યુ પછીના જીવન વિશેના પ્રશ્નોને કદી મહત્વ આપ્યું નહોતું. તેમનું જ્ઞાન તો પૂર્ણ હતું જ, છતાંય તેમણે તો માનવ-જીવનમાં ભોગવવા પડતાં દુઃખો તથા તેનાં કારણો વિશે જ વિચાર કર્યો અને તેના ઉપાય બતાવ્યા. આધિ ભૌતિક પ્રશ્નો જેને રોજંદા જીવન સાથે સંબંધ નથી, તેવા પ્રશ્નો જ્યારે પૂછાતા ત્યારે ભગવાન મૌન રહેવાનું પસંદ કરતા.

• • •

(ધાર્મિક મન, પાના-૧૩ ઉપરથી ચાલુ)

તે આપણને આપણી થિયોસોફિકલ સોસાયટી અને તેના સાહિત્ય દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને તેને આપણે આપણા જીવનમાં પ્રેક્ટિકલ ઉતારવું પડશે તો જ તે શક્ય બનશે. બોલવું સહેલું છે પણ જીવનમાં ઉતારવું ઘણું કઠિન છે. પણ આપણે થોડો વધુ પ્રયત્ન કરી તેને જીવનમાં ઉતારી શકીએ અને થોડો વધુ પ્રયત્ન તેને જ આપણે જીવનમંત્ર બનાવીએ તો આપણે પણ અર્જુન જેવા અધિકારી બની શકીએ અને વિશ્વરૂપ દર્શન કરી શકીએ અને આપણા મનને ધાર્મિક બનાવી શકીએ.

(૨) એક STD બૂથ ઉપરથી એક માણસ ફોન કરી એક વ્યક્તિને પૂછી રહ્યો હતો. સાહેબ તમારે ત્યાં ડ્રાઈવરની જરૂર છે. હોય તો મને નોકરીએ રાખો. સામે છેડેથી જવાબ ના આવ્યો હતો. ના મારે જરૂર નથી, ડ્રાઈવર રાખેલો છે. ફરીથી વ્યક્તિ કહેતો સાહેબ તેના કરતા મને ઓછો પગાર આપજો, પણ મને કામ પર રાખી લો, મારે કામની ખૂબ જ જરૂર છે, તો સામે છેડેથી વ્યક્તિ જવાબ આપે છે મારા ડ્રાઈવરના કામથી મને સંતોષ છે અને હું તેને છૂટો ન કરી શકું. માટે તમને કામ પર રાખી નહિ શકું. સાહેબ હું બીજું કોઈ કામ કરી લઈશ, તમારા ઘરનું કામ કરીશ, બગીચાનું કામ કરીશ, ના મારે માળી પણ છે અને નોકર પણ છે. તેથી

તમને કામ પર ન રાખી શકીશું. આ બધું STD નો માલિક જોઈ રહ્યો હતો અને બધું સાંભળી રહ્યો હતો. તેણે પેલા ફોન કરવાવાળા ભાઈને કહ્યું જો તમારે કામની જરૂર હોય તો મારા છોકરાને ડ્રાઈવરની જરૂર છે. તો તમારી વાત કરું તે તમને કામે રાખી લેશે. પેલો ભાઈ હસીને ના પાડે છે. STD વાળા માલિકને આશ્ચર્ય થયું. કેમ ના પાડે છે? તેણે પૂછ્યું તમને કામની જરૂર છે ને ના કેમ પાડો છો. ફોન કરવાવાળા વ્યક્તિએ કહ્યું હું જેને ફોન પર વાત કરી રહ્યો હતો તે મારા શેઠ છે અને હું જ તેમની ગાડી ચલાવું છું. હું તો માત્ર ફોન કરી ખાત્રી કરતો હતો કે મારા શેઠને મારા કામથી સંતોષ છે કે કેમ? આ સાંભળી STD વાળા માલિકે તેને કહ્યું ધન્ય છે તું બેટા ધન્ય છે. તારા કામ પ્રત્યેની નિષ્ઠા અને વફાદારીને સલામ છે. બેટા જો દરેક વ્યક્તિ પોતાનું કર્મ પૂરી નિષ્ઠાથી અને વફાદારીથી કરે તો જ મનને સંતોષ મળે અને જે આ સંતોષ મળે છે તે જ આપણું ધાર્મિક મન છે.

ભૂલચૂક ક્ષમ્ય કરશો !

ગુરુદેવો આપણા દરેકના મનને ધાર્મિક મન બનાવે અને જીવનની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ સધાવે એજ અભ્યર્થના !

• • •

ધાર્મિક મન એટલે શું છે ?

પ્રસ્તુતિ

શ્રી નરેન્દ્ર પટેલ
હરજીવન આશ્રમ, કડોલી

(૯૧ માં અધિવેશન (સૂરત)માં તા. ૧૬.૧૧.૨૦૧૮ ના રોજ આપેલ પ્રવચન)

આપણને બધાને પહેલા તો પ્રશ્ન થાય કે આ વળી કેવું મન ? સ્થિર મન, શાંત મન આવું સાંભળ્યું હતું હવે આવ્યું ધાર્મિક મન એ વળી કેવું મન હશે ? શું આપણું મન ધાર્મિક બની શકે ખરું ? હા પણ તેના માટે આપણે મનને સમજવું પડે. તેની અંતરમુખતા, બહિર્મુખતા સમજી તેના પર સ્વામિત્વ કેળવવું પડે. આપણા જીવનનું પળેપળનું સભાન અવસ્થામાં અવલોકન કરવું પડે ત્યારે આપણને સમગ્રતાનું દર્શન થાય ત્યારે મન ધાર્મિક બન્યું છે એમ કહેવાય. મારું મન તો હજું સુધી ધાર્મિક બન્યું નથી, તમારું મન બન્યું છે કે કેમ ? તે આપણે જાતે તપાસવાનું છે. આપણે આજે અહીં અધિવેશનનાં ભાગરૂપે એકઠા થયા છીએ તે શું બતાવે છે ? આપણે આપણા મનને ધાર્મિક બનાવવા માટે જ અહીં એકઠા થયા છીએ. આ બધી તેની જ મથામણ છે. હવે આપણે મનને સમજીએ.

મનની બહિર્મુખતા

પૂજા—પાઠ, સ્નાન—સંઘ્યા, જપ—તપ, વ્રત—નિયમ, કથા—વાર્તા, પઠન—પાઠન, યજ્ઞ—યાગ, ઉપવાસ, જાગરણ, ધ્યાન—પ્રાર્થના, મંદિર મહાદેવ, તીર્થયાત્રા આ બધી બાબતો ધર્મ નથી. વસ્તુઓ, પ્રવૃત્તિઓ, આચારો વગેરે ધર્મનાં સાધનો છે. આપણું મન આ બધી બાબતોના પરિગ્રહમાં આપણને રોકી રાખે છે. જીવનને મન જાણતું નથી, જાણી શકાતું નથી. ધર્મરૂપી સાધ્ય જીવનથી અભિન્ન છે, તેથી મન સાધ્યને એટલે કે ધર્મને ઓળખી શકતું નથી. મનની પકડમાં આવે છે તે તમામ સાધનમાત્ર છે. ધર્મ અને જીવન એ ચેતનવંતી બાબતો હોવાથી મનના વ્યાપારોથી પર છે. તેથી મન આપણને જીવનરૂપી કેન્દ્રમાં લાવી શકતું નથી ને પરિઘ પર બધી ધમાયકડી કરાવ્યા કરે છે. જ્યારે સાધનોનો જીવન સાથે સદુપયોગી સંબંધ સધાય ત્યારે જ

પ્રગતિ એટલે કે ધર્મની અનુભૂતિ થાય છે. જે આચાર કે પ્રવૃત્તિ કે વસ્તુથી જીવનમાં પ્રભુતા ન પ્રગટે તો તે બાબત સાચી રીતે ધાર્મિક નથી. જેનાથી જીવનમાં માનવતા, પ્રેમ, શાંતિ, અહિંસા, નિઃસ્વાર્થતા, નિષ્કામતા, સમર્પણ, સત્ય, સેવાભાવના કે કર્તવ્યપરાયણતા કેળવાય તે આચાર સાચી રીતે ધાર્મિક છે. પરમાત્માના દર્શન, આત્માની અનુભૂતિ જીવનની જાગૃતિ, સનાતન સમૃદ્ધિ કે આધ્યાત્મિકતાની પ્રતીતિ મનથી અતીત બાબતો છે. સાધન એ સાધ્ય નથી, સાધનના સદુપયોગ દ્વારા જીવનનો સ્પર્શ કરીએ તો જ ધર્મરૂપી સાધ્ય સિદ્ધ થાય છે. સાધનોની પ્રાપ્તિમાં પડેલું મન બહિર્મુખ છે. આવું મન કદીયે સાધ્યને ઓળખી શકે નહિ. માત્ર ધર્મના ક્ષેત્રમાં મનની બહિર્મુખતા પ્રવર્તે છે એમ નથી પણ કેળવણીનાં તેમજ સમાજના તમામ ક્ષેત્રોમાં મન આપણને જીવનના સ્પર્શથી અલગ રખાવી (સાધ્યને ભૂલાવી) પ્રગતિ કરવા દેતું નથી. ટૂંકમાં દવા એ તંદુરસ્તી નથી. પુસ્તક એ જ્ઞાન નથી. રેડિયો, પંખો કે મોટર, બંગલો એ સુખ નથી. કાયદા કાનૂનની એ વ્યવસ્થા નથી. અભ્યાસક્રમ એ કેળવણી નથી, આયોજનો, એ આચરણ નથી. પ્રવૃત્તિઓ એ સાફલ્ય નથી, ધાર્મિક ગણાતી ક્રિયાઓ એ ધર્મ નથી પણ તે બધાં ધર્મનાં સાધનો છે. કૃષ્ણજી ખરું કહે છે કે “શબ્દ એ વસ્તુ નથી, ધર્મ, જીવન ઘડતર, વ્યવસ્થા, સુખ, પ્રગતિ, સ્વાતંત્ર્ય, શાંતિ, જ્ઞાન, પ્રેમ, સૌન્દર્ય, સત્ય, ઈત્યાદિ અંદર છે. (Everything is Within) બહારની બાબતો કેવળ સાધન તરીકે છે. તેમનો સદુપયોગ જીવન સાથેના સંબંધમાં થાય તો જ સાધનો આપણને સાધ્ય માટે કામનાં છે. નહિ તો જગતનો આ બધો પરિશ્રમ વ્યર્થ છે, ભારરૂપ છે.

સ્વ. હર્ષવીણાબેન હસમુખભાઈ પંડ્યાના સ્મરણાર્થે

સૌજન્ય : શ્રી હસમુખભાઈ જે. પંડ્યા, અમદાવાદ લોજ

અત્યારની કેળવણીમાં જીવનનો સ્પર્શ કેટલો ? કેળવાયેલ ગણાતા માણસમાં માનવતા, નિઃસ્વાર્થતા અને કર્તવ્ય પરાયણતા કેટલાં કેળવાયાં છે ? શ્રી રામજી ખરું કહે છે કે **To-day's education is only for livelihood and not for life** અત્યારના કેળવાયેલા માણસમાં જીવનની સમૃદ્ધિ કેટલી ? સમાજમાં સુખસગવડોના સાધનોના ઢગ હોવા છતાં લોકોના જીવનમાં સુખ કેટલું છે ? સુખ, કેળવણી કે ધર્મ તો અંદર જ છે ને જીવન સાથે અતૂટ સંબંધ ધરાવે છે. જીવનના ભાગરૂપ જીવનની સમૃદ્ધિ અને જગતની સમૃદ્ધિનો ભેદ સમજાય અને બધું જ અંદર છે એ ભાન કેળવાય તો જ મનની બહિર્મુખતાનો નાશ થાય પછીથી આંતરમુખ બનેલું મન પરિગ્રહની (બહારથી અંદર લેવાની) પદ્ધતિ છોડી દેશે ને તેના દ્વારા આપણે અંદરથી બહાર કાઢવાની (અર્પણતાની) પદ્ધતિનો અમલ કરી શકીશું. **(From within without)** અંદરથી બહાર આપવાની ક્રિયાથી આપણે જીવનમાં આમૂલ પરિવર્તન કરી શકીશું ને સાચાં સુખશાંતિ, આનંદ પામી શકીશું. જગતની સમૃદ્ધિ એ સાધનમાત્ર છે. સુખશાંતિ કે પ્રગતિ નથી જ્યારે જીવનની સમૃદ્ધિ એ જ સર્વનું સાચું ને સનાતન સુખ છે. જગત સાધન છે જીવ સાર્થક છે અને પ્રભુ (પ્રભુતા) કે જીવન એ સાધ્ય છે. આ વિવેક કેળવાય તો આપણે અસત્માંથી સત્માં પ્રવેશ પામી શકીશું. જીવન એજ સત્ છે. જગત તેનો પડછાયો છે, જીવન છે તો જ જગત છે. જીવન પલટાથી જ જગતપલટો છે. બહારના સુધારાવધારા કે સલામતીથી એટલે કે પરિસ્થિતિઓના પલટાઓથી આપણે કદીયે કાયમી કે સાચાં સુખ-શાંતિ કે પ્રગતિ પામી શકવાના નથી. આપણે મનની આ બહિર્મુખતા, જડતા, સીમીતતા (મર્યાદા) તથા કૃત્રિમતા સમજીએ અને જીવનની ચેતનતા, એકતા, અનંતતા, સનાતનતા તથા અર્પણતાની અનુભૂતિ કરીએ તેને જ આપણે ધાર્મિક મન કહીશું.

મન પર સ્વામિત્વ

મન પર સ્વામિત્વ આવી જાય ત્યારે જ મન ધાર્મિક બની શકે છે. જો આપણે એક ઉત્તમ માનવ તરીકેનું કે એક સાચા લોકસેવક કે ભક્ત કે જ્ઞાની તરીકેનું જીવન જીવવું હોય અથવા તો આત્મા કે પરમાત્માની અનુભૂતિ પામવી હોય, સત્ય કે પ્રેમ કે સૌન્દર્યરૂપી જીવનની સમૃદ્ધિ પ્રગટ કરવી હોય કે સનાતન, સુખ, શાંતિ, આનંદ હાંસલ કરવા હોય તો મન પર સ્વામિત્વની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે.

કોઈપણ રીતે આપણે મનને કાયમ માટે દબાવી કે મારી શકીએ એમ નથી. કારણ કે મન પણ ઈશ્વરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી પ્રકૃતિ છે અને ઈશ્વરીય પ્રયોજન અર્થે જ તેનો સદુપયોગ છે. વળી મન માનવીનું સાધન હોવાથી તેની ગુલામીમાં પણ આપણે જીવવાનું નથી, તેને આપણે દાબી દેવાનું કે તેનાથી આપણે દબાઈ જવાનું નથી, પણ આપણા કર્તવ્યપાલન માટે એક સદુપયોગી સાધન તરીકે તેને નાથી લેવાનું છે અને તેને વશ કરી આપણે આપણા મનને આજ્ઞાંકિત કરવાનું છે.

હવે આપણે મનની “માયા” જરા સમજીએ. જ્યારથી ઈશ્વરે આપણને મન આપ્યું અને આપણે તેથી માનવી કહેવાયા ત્યારથી તેને કર્મ કરવાની સ્વતંત્રતા મળેલી હોવાથી અવિદ્યા દ્વારા તેણે પ્રથમ તો એક કૃત્રિમ ‘હું’ ઊભો કર્યો અને પછી ‘હું’ અને ‘મારું’ એ રીતે તેણે જીવવાનું શરૂ કર્યું. આ ‘હું’ સત ન હોવાથી આપણા જીવનમાં તેણે મિથ્યા પ્રયત્નો આદરવા માંડ્યા. આપણું મન વસ્તુને વિષય બનાવી દઈને બરેબર યથાર્થ દર્શન કરવા દેતું નથી અને માયાવી દુનિયામાં આપણને જીવાડે છે, બીજું આપણને જે કોઈ પરિસ્થિતિ મળે તેને તે પ્રશ્નરૂપ બનાવીને કાંતો આપણને તેનાથી દૂર ભગાડી મૂકે છે અથવા તો તેને વશ બનાવી દે છે. ત્રીજું તે આપણને અસલી બાબતોમાંથી દૂર લઈ જઈને નકલી

સૌજન્ય :

સ્વ. નિર્મળાબેન જી. સોનેજીના સ્મરણાર્થે !

સ્વ. શ્રી ઘનશ્યામભાઈ જે. સોનેજીના સ્મરણાર્થે, અમદાવાદ લોજ

જીવનમાં ધકેલી દે છે. ચોથી બાબત એ છે કે મન હંમેશાં પરિણામોનું આગ્રહી હોય છે, તેથી તે પુરૂષાર્થમાં સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખી શકતું નથી. ભય, ચિંતા, વ્યગ્રતા, શોક વગેરે નિરર્થક બાબતોમાં તે પોતાની ઘણી શક્તિ વેડફી નાખે છે. પાંચમી હકીકત એ છે કે મન હંમેશાં બીજાનો વાંક કાઢે છે અને પોતાનો દોષ જોતું નથી. છઠ્ઠી બાબત એ છે કે મન હંમેશાં પરિઘ પર જ ગતિ કર્યા કરે છે અને માનવીને નચાવ્યા કરે છે. મન જગતની સમૃદ્ધિ (પૈસો, વસ્તુઓ, માહિતી) વગેરે પ્રકૃતિ પર પકડ આપી શકે છે. પણ તે જીવનની સમૃદ્ધિ (માનવતા, બંધુભાવ, સદાચાર, પ્રેમ, પ્રજ્ઞા, શાંતિ, અનુભૂતિ વગેરે) આપી શકે તેમ નથી. મનના પ્રયત્નોથી વિદ્યા (Wisdom) મળી શકતી નથી. મનથી જે કંઈ મળે છે તે (Knowledge) અપરાજ્ઞાન છે.

હવે જો આપણે આપણું કર્તવ્ય બજાવવા ઈચ્છતા હોઈએ તો આપણું મનરૂપી સાધન સમજુ, ડાહ્યું, નમ્ર, શાંતિ, નિષ્કામ, જાગૃત, મુક્ત, પારદર્શક, પવિત્રતમ, સંયમી, કાર્યરત બની જવું જોઈએ. તે માટે મન પર સ્વામિત્વ જરૂરી છે. તે અભ્યાસ અને વૈરાગ્યથી મન યથાસ્થાને કાબૂમાં આવે છે. હું નહિ પણ તેના ભાનમાં જીવન જીવાય, ભાનમાં પલ્ટો થાય ભાનનું; આમૂલ પરિવર્તન થાય. અહંભાવ સોહંભાવમાં બદલાઈ જાય. સંપૂર્ણ જોડાણ (યોગ)ની પ્રતિતી થાય, યુક્તાવસ્થા સિદ્ધ થાય. આ રીતે વિશ્વચેતના (દિવ્ય ચેતના)નો સાક્ષાત્કાર થાય. ત્યારે આપણું મન ધાર્મિક બનવા તરફ પ્રયાણ કરે છે એમ સમજવું. મનની પદ્ધતિમાં આમૂલ પરિવર્તન થઈ જાય છે અને મન દ્વારા આત્મા કે સૌન્દર્ય શક્તિ કે પ્રેમ કે પ્રજ્ઞા કે જીવન કે કર્તવ્ય સમસ્ત વિશ્વમાં કામ કરે છે. મનની લેવાની વૃત્તિનો લય થાય છે અને આપવાની ભાવના રોમેરોમમાં પ્રકટે છે. આવો માનવી ધાર્મિક મનવાળો કહેવાય છે અને આવો માનવી આ ઉપાયોથી માનવજાતિના સર્વોત્તમ આદર્શ સેવાને સિદ્ધ કરે છે અને સર્વ લોકચારી જીવનમુક્ત તરીકે વિચરે છે. તે પુરૂષ પ્રજ્ઞાના પ્રકાશમાં સમસ્ત વિશ્વનું કોઈ નૂતન

નિત્ય સર્જનાત્મક મૂલ્યાંકન કરતો રહીને ‘મહાત્મા’ તરીકે જીવન જીવે છે. એક નાનકડા ફિરસ્તારૂપે તે વિશ્વકલ્યાણનું કાર્ય સારી રીતે કરતો થઈ જાય છે.

આમ જ્યારે આપણામાંથી હુંપણાનો ભાવ દૂર થઈ સ્વમાંથી સમગ્રતામાં જ્યારે આપણે જીવતા થઈએ ત્યારે સમજવું કે આપણું મન ધાર્મિક બનવા લાગ્યું છે. આપણે જેને શોધવા બહાર ફાંફાં મારીએ છીએ એ બધું આપણી અંદર પડેલું જ છે. ફક્ત માયાના એક પછી એક પડળોને હટાવવાના છે, પણ એ ક્યારે શક્ય બને ? આપણે સતત જાગૃતિ સાથેનું જીવન જીવતા હોઈએ, આપણા બાહ્ય અને આંતરિક શરીરો શુદ્ધ બન્યા હોય, પળેપળનું આપણે અવલોકન કરી તેમાંથી શીખતા હોઈએ ત્યારે જ આપણું મન ધાર્મિક બની શકે. બીજાના દુઃખોને પોતાના દુઃખ ગણી જીવન જીવાય. વસુધૈવ કુટુંબકમ્ની ભાવના જ્યારે મનમાં જાગૃત થાય, જે ચેતના બીજાનામાં વહે છે તે મારામાં પણ વહે છે; એવો ભાવ જાગે. સમગ્ર વિશ્વ મારું છે અને હું જ સમગ્ર વિશ્વ છું એવો ભાવ જ્યારે જાગૃત થાય ત્યારે આપણું મન ધાર્મિક બન્યું કહેવાય અને તોજ આપણે એક અદના સેવક તરીકે કાર્ય કરી શકીશું અને આપણા મનને ધાર્મિક મન તરીકે ઓળખાવી શકીશું.

ઉદાહરણો

(૧) આપણે અર્જુનનું ઉદાહરણ લઈ સમજીએ તો મહાભારતના યુદ્ધમાં અર્જુનનું મન જ્યારે વિહ્વળ અને વ્યાકુળ હોય છે અને તે કહે છે, પ્રભુ મારે મારા ભાઈઓને જ હણવાના છે. ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા તેને ગીતા રૂપી જ્ઞાન આપે છે અને તેની વ્યાકુળતા અને વિહ્વળતા દૂર કરે છે અને વિશ્વરૂપ દર્શન કરાવે છે, ત્યારે અર્જુનને પ્રભુ દિવ્યચક્ષુ પ્રદાન કરે છે ત્યારે વિશ્વરૂપનું દર્શન કરી શકે છે. સામાન્ય ચક્ષુથી તે કરી શકતો નથી. તેમ આપણું પણ એવું જ છે. આપણા ઉપર માયાના જે પડળો વળ્યા છે તેના ઉઘાડ માટે આપણા મનના આંતરિક ઉઘાડ માટે દિવ્યચક્ષુઓ જોઈએ અને

(અનુસંધાન પાન-૧૦ ઉપર)

તમે તમારા જીવન સાથે શું કરી રહ્યા છો ?

પ્રસ્તુતિ

શ્રી હર્ષદ દવે
રેવા લોજ, વડોદરા

ગતાંકથી આગળ...

● સંબંધ શું છે ?

સંબંધ શબ્દનો અર્થ શો છે ? સંબંધિત હોવું એટલે શું ? શું આપણે કોઈ સાથે સંબંધિત છીએ ખરા ? તમે મારા વિષે કોઈ ધારણા બાંધી અને મેં તમારા વિષે કોઈ ધારણા કરી લીધી. આપણો સંબંધ આ બે ધારણાઓ વચ્ચેનો સંબંધ છે એવું તો નથી ને ? ચાલો તપાસીએ. આવી કોઈ ધારણા ન હોય ત્યારે જ કોઈક સાથે સંબંધ સ્થપાઈ શકે. કોઈ વિશે કોઈ ધારણા કે ઈમેજ વગર જોઈએ ત્યારે સંબંધ બને છે. ધારણા કે કલ્પનાની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો કોઈ સંબંધ નથી બનતો. બે ઈમેજ વચ્ચેનો સંબંધ એવો છે કે જેનું કોઈ અસ્તિત્વ નથી. સંબંધિત હોવું એટલે કોઈના સંપર્કમાં હોવું. તે પ્રત્યક્ષ અથવા સીધેસીધો – ડાયરેક્ટ – હોય. તે માટે પુષ્કળ સભાનતા હોવી જોઈએ. ધારણા વગરની સભાનતા અથવા અવધાન હોય ત્યારે જ સંબંધ શક્ય બને છે.

સંબંધ નિર્ભરતા નથી. આર્થિક કે માનસિક નિર્ભરતા પર સ્થપાયેલા સંબંધો પરાવલંબન અને ભય સર્જે છે. તેથી માલિકીભાવ પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાંથી જ મતભેદ, શંકા, હતાશા જન્મે છે. પણ બીજા ઉપરની માનસિક પરવશતા તેને ગુમાવી બેસવાનો ભય ઉત્પન્ન કરે છે. અને તેની સાથે અનેક ભયાનક સમસ્યાઓ સર્જાય છે. તેથી આપણે સલામતી શોધીએ છીએ. પરાવલંબન વગર કોઈને પ્રેમ કેવી રીતે કરવો એ સમસ્યા સામે આવે છે. આધારને વળગી રહેતા હોવાથી તેમાં ફેરફાર થાય તો આપણે હિંસક બની જઈએ છીએ. આપણે પ્રસ્થાપિત મૂલ્યોને વળગીને પરિવર્તનશીલ જીવનની પ્રક્રિયાનું અનુસરણ કરીએ છીએ. આથી પરિવર્તન અને કાયમી રહેવાની ઈચ્છા વચ્ચે ગજગ્રાહ ચાલે છે.

સંબંધ વગર જીવન ન હોઈ શકે. જીવનને આપણે માલિકીભાવથી દુઃખી બનાવી દીધું છે. શું તેના વગર પ્રેમ કરી શકાય ? તેનો જવાબ માલિકીભાવનાં કારણોની સમજ

દ્વારા મેળવી શકાય. ગહન સમજણથી જ આપણા સમાજની સમસ્યાઓ સમજાશે અને તેનો ઉકેલ મેળવી શકાશે.

પરંપરાગત સમાજ વ્યક્તિગત સંબંધોથી જ સર્જાયો છે. તેનો સ્વીકાર તેને ટકાવી રાખે છે. તેમાં લોભ અને માલિકીભાવ છે જે ભ્રમણા ટકાવી રાખવામાં મદદ કરે છે. તેમાં શાંતિ ન રહી શકે. તેમાં કાયદા કે બળ દ્વારા યુદ્ધનો અંત ન લાવી શકાય. શાંતિમય સમાજ સ્થાપવા માટે વ્યક્તિગત સંબંધોને સમજવા જ પડે. માલિકીભાવ ધરાવતા પ્રેમ પર આધારિત સંબંધોથી, એ પ્રક્રિયામાં રહેલાં ભય, હિંસાથી સભાન થવું જોઈએ. ત્યારે સંપૂર્ણ સમજ આવે છે. અને ત્યારે મન એવા વિચારોથી મુક્ત થાય છે. તેથી આપણા સંબંધોમાં સંવાદિતા સ્થપાય છે.

સંબંધોમાં તાણ કે ઘર્ષણ થવાનું મૂળ કારણ આપણે પોતે જ હોઈએ છીએ, તે આપણો અહં છે. આપણે આપણાં વર્તનને સમજીએ તે વધારે મહત્વનું છે. જો એ ગહનપણે સમજાઈ જાય તો સંબંધમાં આમૂલ પરિવર્તન થઈ જાય છે. દરેક સ્તરે, શારીરિક અને માનસિક સ્તરે ધરમૂળથી પરિવર્તન થઈ જાય છે. સમસ્યાઓ પણ મૂળભૂતપણે બદલાઈ જશે. તમે પૂરા સુસંવાદી હો તો જ તમે બીજા સાથે સુમેળ સાધી શકો. બીજાનું નહીં, તમારું પોતાનું જ ધ્યાન રાખો. સમજો કે બીજા પર આધારિત રહેવાથી પરવશતા આવે છે જે ભય અને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. વસ્તુઓ, વ્યક્તિઓ અને વિચારો સાથેનો આપણો સંબંધ જ જીવન છે. સંબંધના અરીસામાં જ આપણે આપણું સાચું સ્વરૂપ જોઈ શકીએ. સંબંધ વગર આપણું કોઈ અસ્તિત્વ નથી. હોવું એટલે સંબંધિત હોવું. વિચારીએ છીએ એટલે સંબંધિત છીએ એવું માનવું સાચું નથી. આપણે છીએ માટે આપણે સંબંધ ધરાવીએ છીએ. સંબંધની સમજણના અભાવને લીધે ઘર્ષણ ઉદભવે છે.

અત્યારે તમે સંબંધના અરીસામાં, તમારા વિચારોના અરીસામાં તમને પોતાને સમજી રહ્યા છો, સુખ આપણા હાથની જ વાત છે. પોતાના નિરીક્ષણથી પોતાને વિષે મળેલું

સ્વ. અંજનાબેન સોનેજીના સ્મરણાર્થે

સૌજન્ય : શ્રી ભાસ્કરભાઈ સોનેજી, અમદાવાદ લોજ

જ્ઞાન અને મળેલી સમજ બીજી કોઈ રીતે મળી ન શકે. તે કોઈ પુસ્તક, ચિંતન કે ગુરુના ઉપદેશથી ન મળી શકે.

કોઈ વિષે ધારણા ન બાંધી લો. એ માનસિક પ્રક્રિયાને અટકાવી દો. પીડા, મૃત્યુ, દુઃખ, ઘર્ષણ, ભૂખ, એકાકીપણું – આ બધું આપણા મનમાં ધારણા સર્જે છે. મારો ‘અહં’ મારી ધારણા છે. આપણો વિચાર ધારણા સર્જે છે. તે વિચારની પ્રક્રિયા છે. વિચાર જરૂરી છે. માટે ધારણા કર્યા વગર વિચારવું જોઈએ. અભિપ્રાયો ધારણાઓ છે. બે ધારણા વચ્ચે સંબંધ કેવી રીતે હોઈ શકે ? જ્યારે મન ધારણાથી મુક્ત હોય ત્યારે જ સંબંધ સ્થપાઈ શકે.

મારા વિશેની મારી ધારણા મારો અહંકાર છે, તે દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. મારો આદર્શ કોષ જાગૃત કરે છે. ‘જે છીએ’ તે આપણી હકીકત છે. મારા વિષે મારી કલ્પના મારો વિચાર છે. તેના પર આક્રમણ થાય છે ત્યારે ક્રોધ, ભય અને હિંસા ઉદભવે છે. પરંતુ સમજીને આપણે આપણા વિચારોનું એટલે કે આપણું પોતાનું નિરીક્ષણ કરીએ ત્યારે આપણને કોઈ વ્યથિત કરી શકે નહીં. આપણે પૂરેપૂરું ધ્યાન આપીએ એ જ આપણી સભાનતા છે.

● આ ધ્યાન શું છે ?

ધ્યાન જ અવધાન છે.

અવધાન એટલે પૂરેપૂરા જાગૃત રહીને ધ્યાન આપવું. માનસિક સલામતી કે રાહત શોધતા ન રહેવા માટે સતત જાગૃત રહી પોતાનું નિરીક્ષણ કરવું પડે. અહીં મન કેવી રીતે સક્રિય રહે છે તે સતત જોવું એ જ ધ્યાન છે.

કોઈ ખાસ શબ્દોનું રટણ કરવું એ ધ્યાન નથી. તે બેવકૂફી છે, અપરિપકવ બાબતો છે. સચેતન અને અચેતન મનની સમગ્ર પ્રક્રિયાને જાણ્યા વગર ધ્યાન કરવું ખરેખર અયોગ્ય છે. તે બાલીશ પ્રવૃત્તિ છે. તે પોતાને સંમોહિત કરવાનું સ્વરૂપ છે. પરંતુ વિચારવાની પ્રક્રિયાથી સભાન થવું, એક પછી એક પગલું ભરી, કાળજીથી તેમાં તપાસ કરી સભાનતાપૂર્વક આગળ વધવું અને પોતાની જાતે જ પોતાના ‘અહં’ નો ઉપાય શોધી કાઢવો તે ધ્યાન છે. પોતાને વિષે જ્ઞાન મેળવવાથી જ સત્ય-ઈશ્વર-મૃત્યુ અને જીવન શું છે તે શોધવા માટે મનને મુક્ત કરી શકાય.

જ્યારે તમે જમો ત્યારે જમવામાં જ ધ્યાન આપો, ઝડપથી ન જમો. તો તમારું શરીર આપોઆપ સ્વસ્થ રહે

છે. વાત કરતા હો ત્યારે, ઓફિસમાં હો ત્યારે પૂરેપૂરું ધ્યાન આપો. ત્યારે તમારા શરીરની ક્રિયાઓ વિવેકયુક્ત હોય છે. તે બુદ્ધિમાન બની જાય છે. એ બુદ્ધિ જ તેને ક્યારે જાગૃત રહેવું તે જણાવશે. તો તમે એ શોધો કે એવું જીવન કેવી રીતે જીવી શકાય જેમાં આપણે દરેક કાર્ય સંઘર્ષ વગર કરીએ, આપણી ઊર્જા-શક્તિનો બગાડ ન થાય અને તેનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરીએ. એ જ સાચું ધ્યાન છે.

સંબંધની દરેક ગતિવિધિ પર ધ્યાન આપવું એ ધ્યાનની શરૂઆત છે. શબ્દોનું રટણ, કરવું કે જાપ જપવા, અમુક મુદ્રામાં બેસવું; અમુક રીતે શ્વાસ લેવા, શ્લોકો ઉચ્ચારવા એ ધ્યાન નથી. તેથી મન મંદ, ધીમું અને મૂઢ બની ચૂપ થઈ જાય છે. તે આત્મસંમોહન છે, ધ્યાન નથી.

આવું ધ્યાન કેવી રીતે કરવું ? જ્યારે તમે તમારી પત્ની કે તમારા પતિ સાથે, બાળકો સાથે વાત કરતા હો ત્યારે તેમાં ધ્યાન આપો. તમે તમારા ઉપરી સાથે કે તમારી નીચે કામ કરતી વ્યક્તિ સાથે વાત કરતા હો તે ક્ષણે સજાગ રહીને ખુદ ઉપર ધ્યાન આપો. એકાગ્ર થઈને નહીં. તે યોગ્ય નથી. તે દબાણ છે. તેથી મનને શાંતિ નહીં મળે. સભાન રહો, સજાગ રહો, સચેત રહો અને તમારા પ્રત્યેક વિચારને જુઓ. ત્યારે જ તમે ધ્યાન કરી શકો. ધ્યાન આપ્યા વગર ધ્યાન થઈ શકે નહીં.

આવું ધ્યાન અદભુત છે કારણ કે તે મનમાં સ્પષ્ટતા લાવે છે. ત્યારે ધ્યાન મૌન હોય છે અને એ મૌન જીવનને લયબદ્ધ કરે છે. જ્યારે તમે તમારા પ્રત્યેક શબ્દ પર, હાવભાવ પર, તમે જે કહેતા અને અનુભવતા હો તેની એકેએક બાબત પર, મનના હેતુ પર - તેને સુધાર્યા વગર - માનસિકપણે તમે જાતે ઉપસ્થિત રહો ત્યારે તેમાંથી મૌન મળે છે. તે મૌન આગવી સ્વયં શિસ્ત પ્રકટ કરે છે. અનાયાસ. તેમાં જેને સમયની ન કહી શકાય તેવા પ્રકારની ગતિ હોય છે અને તે વૈમનસ્યનું સર્જન નથી કરતી કે કમનસીબી નથી લાવતી.

સત્યને તમારે તમારી જાતે જ શોધવું પડે છે. સાવ એકલા ભય વગર રહેવાથી તમારું મન ભય, મૃત્યુ અને

(અનુસંધાન પાન-૧૭ ઉપર)

સૌજન્ય : શ્રી ફખરુદ્દીનભાઈ ટી. કપાસી

ભાવનગર લોજ

ક્ષમા સર્વસ્ય ભૂષણમ્

પ્રસ્તુતિ

સુશ્રી સુવર્ણાબેન એસ. શાહ
સનાતન લોજ, સુરત

જૈન પ્રણાલી પ્રમાણે પહેલી માફી પોતાને. સજા વિનાનો સમાજ શક્ય છે ?

માફી આપો તો લાભ જરૂર મળે છે. ક્ષમા આપણા મનનો મેલ ધોઈ નાંખે છે. ક્ષમા કરીને આપણે આપણી વાસ્તવિક ઓળખ જાળવી રાખીએ છીએ. આ અસ્તિત્વ જાળવી રાખવાની નીતિ પણ છે. ક્ષમા કરીને તમે સંગઠનને પ્રોત્સાહન આપો છો. ક્ષમા દ્વારા યુવા પેઢીમાં સામાજિક મૂલ્યો કેળવી શકાય છે. કોઈપણ રાષ્ટ્રના નિર્માણ માટે બે રસ્તા છે. ભલાઈ અને ક્ષમા. ભલાઈ માટે સારા મગજ અને હૃદયનો સમન્વય હંમેશા પૂર્વવિચારોથી મુક્ત કરીને નિર્મળ બનાવે છે. તે માનવીને શીખતા વિકસતા અને મહાન બનતા શીખવે છે.

માત્ર સમાજ માટે નહિ, કોઈ સંબંધ માટે પણ ક્ષમા મહત્ત્વની છે. કારણ કે તમે જે છો, તે જ રહેવાના અને બહુ ઝડપથી તમારા સાથી પણ આ વાત જાણી લેશે. એવામાં બંનેએ એકબીજાને સ્વીકારતાં અને ક્ષમા કરતા રહીને એક છત નીચે કઈ રીતે રહી શકાય તે શીખવું પડશે.

લગ્ન જેવા નિકટના સંબંધમાં કંઈ છુપાવવાનું રહેતું નથી. તમારા દરેક વાસ્તવિક રંગ તેમાં દેખાય છે. અને ઘણીવાર તેને લીધે તમારા સાથીને ચીડ આવે છે. એકવાર ક્ષમા કરતા શીખી લો પછી ચીડ અને ગુસ્સો ખતમ થાય છે. માત્ર ક્ષમાને લીધે જ તમારો સાથ ટકી રહે છે. લગ્નમાં એક સાથે રહેવા માટે ક્ષમાની કળા શીખવી અનિવાર્ય છે. લગ્નગ્રંથિથી જોડાયેલી બે વ્યક્તિ એકબીજાને માફ કરે ત્યારે તેઓ એકબીજા સાથે આસાનીથી સંવાદ સાધી શકે છે. એકબીજાની મુશ્કેલીમાંથી બહાર લાવવામાં મદદરૂપ બની શકે. આ વસ્તુ એકલે હાથે શક્ય નથી.

પરિવારમાં ક્ષમા આદર્શ ભૂમિકા ભજવી શકે તેમ

છે. પરિવારમાં આ કામ પણ મુશ્કેલ છે કારણ કે તેમાં ત્યાગની ભાવના હોવી જોઈએ. બીજાને તેમની ભૂલ માટે માફ કરવાનું સહેલું છે. નિકટના વ્યક્તિને માટે અઘરું છે. આપણો પરિવાર કે નજીકની વ્યક્તિ આપણને ઠેસ પહોંચાડે ત્યારે માનસિક રીતે આપણે તૂટી જઈએ છીએ અને અસલામતિની ભાવના આપણને ઘેરી વળે છે. બહારની વ્યક્તિઓ આપણને ઠેસ પહોંચાડે એવી શક્યતાઓ ઓછી હોય છે. બહારની વ્યક્તિઓને મળવાનું વારંવાર ન થતું હોય અને તેમને તક બહુ મળતી ન હોય. કુટુંબમાં અનેક પરિસ્થિતિઓનો વારંવાર જીવનભર સામનો કરવો પડે ત્યારે આવા સંજોગોમાં દરરોજ કોઈની ભૂલોને ભૂલવા માટે ઘણી શક્તિની જરૂર પડે. આ શક્તિ ક્ષમા કરવાની ટેવ હોય ત્યારે જ હસ્તગત કરી શકાય. જેમ તડકો નીકળતા પાંદડાં પર જમા થયેલા ઝાકળની સાથે સાથે ધૂળ કે ઉપર લાગેલી માટી સાફ થાય અને પાંદડાં ચમકદાર લાગે એ જ રીતે ક્ષમા કરવાની ક્રિયા આપણા મનમાં રહેલા મેલને ધોઈ નાંખે છે. મન, દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, ક્રોધ, પાપથી મુક્ત થઈ નિર્મળ બને છે. ક્ષમા કરવી એ શરીર અને આત્માને દુરસ્ત કરવાની યાત્રા છે. તમે કોઈને ક્ષમા આપો છો ત્યારે મનને તેની નિરંતર ચાલતી નકારાત્મક લાગણીઓના બોજમાંથી મુક્ત કરીને હળવાફૂલ થઈ જાઓ છો.

ક્ષમા આપણા સાંસ્કૃતિક વારસાનો હિસ્સો હોવી જોઈએ. દરેકના મનમાં ક્ષમાના બીજ વાવવાનું કામ બાળપણથી જ થવું જોઈએ. તેને પહેલો પાઠ પરિવારમાંથી જ મળી શકે. જ્યારે માતા-પિતા એકબીજાને માફ કરવાનું અમલમાં મૂકે તો સંતાનોને વાસ્તવિક જીવનમાં માફી આપવાનું મહત્ત્વ શીખવી શકે. ‘હું એને માફ કરું ?’ એવી વૃત્તિ કોઈપણ

સ્વ. કલાબેન કાંતિલાલ પટેલના સ્મરણાર્થે

સૌજન્ય : શ્રી કાંતિલાલ પી. પટેલ, સનાતન લોજ, સુરત

વ્યક્તિમાં ન આવવી જોઈએ. બાળકો આ ગુણ શીખતાં શીખતાં મોટા થાય છે. બાળકોએ ક્ષમાનો આદર કરવો જોઈએ. ક્ષમા બાળકોના મોટા થવાની પ્રક્રિયામાં તેમના મનને શાંતિ આપે છે.

ક્ષમાનું ભૂષણ પહેરવા આજે કોણ તૈયાર છે ? આજે કુટુંબમાં પતિ-પત્ની કે પતિ-પુત્રી, પિતા-પુત્ર રોજિંદા વ્યવહારમાં પરસ્પરની ક્ષતિઓને માફ કરે તો પણ ઘણું છે. સવારે “મિચ્છામિ દુઃકડમ” કરનારની દાળમાં મીઠું વધુ પડી ગયું હોય તો પત્ની કે રસોઈયાને માફ કરતા નથી. કોઈને ક્ષમા આપવી એ મોટામાં મોટું ઔષધ છે. કોઈને માફી આપવાથી અવર્ણનીય અને અદ્ભુત આનંદ આવે. માફી આપવાથી મુક્ત થઈ જવાય છે. પરસ્પર માફ કરવાથી મુક્તિ મળે છે. ક્ષમાનો ગુણ ઉમદા છે. ક્ષમાભાવ વ્યક્તિને સહનશીલ બનાવે છે. સમાજમાં ક્ષમાને ઉચ્ચ સંસ્કાર ગણવામાં આવે છે. યુધિષ્ઠિર ધર્મરાજ તરીકે હંમેશા ક્ષમાની મૂર્તિ તરીકે ગણાયા છે. આ ક્ષમાભાવને યતિધર્મ, માનવધર્મ

અને દેવતાઓને પણ પ્રિય બનાવે એવો ગુણ કહેવામાં આવ્યો છે. ક્ષમા આત્માનો સ્વભાવ છે. જગતમાં નમ્રતાનો દુકાળ છે. જે નમ્ર નથી તે ક્ષમા માગી શકતો નથી અને ક્ષમા આપી પણ શકતો નથી. ક્ષમાને એટલા માટે જ વીરનું આભૂષણ ગણવામાં આવે છે. કારણ કે ક્ષમા આપવા માટે શક્તિ અને સાહસ જોઈએ. માફી એક એવી દવા છે, જે મૂળમાંથી ઘાનો ઈલાજ કરે છે. તે પ્રેમ અને સહૃદયતા માટે ખતરારૂપ એવાં ઝેરનો ખાતમો બોલાવી છે.

ગાંધીજી કહી ગયા કે, “ક્ષમા કાયરો માટે નથી” ક્ષમા એક બાજુ પરિપક્વતા છે, બુદ્ધિમત્તા છે અને બીજી બાજુ બાળ સહજ સરળતા છે.

“ક્ષમા શોભે એ

ભુજંગને, જેની

પાસે વિષ હોય.”

(તમે તમારા જીવન, પાના-૧૫ ઉપરથી ચાલુ)

પ્રેમની પ્રકૃતિને સમજી જાય છે. ત્યારે તે જીવંત હોય છે. એ સમજમાંથી સંપૂર્ણ શાંત મન ઉદભવે છે. તે જ મન ભવિષ્યમાં નહીં પણ વર્તમાન ક્ષણમાં તાત્કાલિક સંપૂર્ણ ધ્યાન આપી શકે છે - અવધાન દાખવી શકે છે. એ જ તો સાચું ધ્યાન છે.

કોઈ ખૂણામાં બેસી, નાક પકડીને, અમુક શબ્દોનું રટણ કરીને પોતાને સંમોહિત કરવું એ બિલકુલ ધ્યાન નથી. મુક્ત અને શાંત મનથી જીવન જીવવાની સમજ મળે છે. વાસ્તવમાં દુઃખ અને ભયથી મુક્ત મન જે કરે તે સઘળું ધ્યાન છે.

પોતાના વિષે, પોતાના વિચારો પર જે જાગૃત ન હોય તે ધ્યાન ન કરી શકે. બંધ ઓરડામાં બેસી ધ્યાન ધરવું એ તો ખુદથી પલાયન છે. સ્વજ્ઞાન મેળવવું એ ધ્યાન છે. સાચી વિચારણા વગર ધ્યાન ન થાય. મનને ભૂતકાળથી ખાલી કરવું એ ધ્યાન છે. તે માટે ગહન સભાનતાની જરૂર છે. તમારે તમારાં અનુબંધનો, તમારી રીતભાત, તમારા હાવભાવ, તમારી ઉદાસીનતા, પશુતા, હિંસા, નિંદા કરવાનું વલણ ધરાવતું તમારું માનસ - આ બધાથી સભાન થવું

જોઈએ. એ સભાનતામાં મનની શાંત અવસ્થા ઉદભવે છે. તેને સમજો. શાંત મનમાં પરમાનંદ છે. ત્યારે જ તમે પ્રેમ શું છે એ જાણી શકો.

ધ્યાન એ પૂર્ણ ક્રિયા છે. સંપૂર્ણ અવધાન પણ સંપૂર્ણ ક્રિયા છે. તેમાં મારે બીજું કાંઈક કરવું જોઈએ’ એવા વિચારને અવકાશ નથી. જે કાંઈ કરીએ તેમાં આપણે પૂરેપૂરું ધ્યાન આપીએ એ મહત્વનું છે. મનનો પ્યાલો ખાલી હોય તો જ તેનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ થઈ શકે. અને ત્યારે જ સર્જન થઈ શકે.

સમજદાર શાંત મન મુક્ત હોય છે. તે સર્જન શું છે તે જાણી શકે છે. તેવું મન પ્રચંડપણે સક્રિય હોય છે અને ધાર્મિક હોય છે. એવું જ મન સમયાતીતને શોધી શકે, સર્જ શકે અને વિશ્વમાં શાંતિ સ્થાપી શકે. મનમાં અને વિશ્વમાં એવી શાંતિ સ્થાપવી એ ધ્યાન છે. એવું ધ્યાન કરવાની જવાબદારી આપણા સહુની છે.

મારા આ ગંભીર વાર્તાલાપ પર તમે ધ્યાન આપ્યું તે અવધાન છે. તે માટે હું તમારા સહુનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

શ્રી ગુરુચરણે “કાવ્યાનુવાદ”

પ્રસ્તુતિ

શ્રી કનુપ્રસાદ મ. પાઠક
રેવા લોજ, વડોદરા

ગતાંકથી આગળ...

એકાગ્રતા

કાર્ય જ આ ગુરુદેવનાં વિધ વિધ ઝાઝાં જાણ
લક્ષ અહર્નિશ રાખવું ‘પૂર્ણ સમર્પિત જાત’ - ૩૩૫
ગુરુદેવ તણાં છે કાર્ય સૌ, ગુરુ અર્થે સહુ કર્મ
ગુરુદેવ પ્રસાદ જ કાર્ય તે ના સમજો તે અન્ય - ૩૩૬
કાર્યો છે ગુરુદેવનાં સ્વાર્થ કદી ન રખાય
લાભ જ આખા વિશ્વને મહાન કાર્ય કરાય - ૩૩૭
ખલેલ ના સત્કાર્યમાં ગુરુદેવ પ્રતાપ
રસ્તો અર્પે ભાવથી શિષ્ય જ થાય સમાપ્ત - ૩૩૮
શબ્દો છે ગુરુદેવના કોતરજો તવ હાર્દ
માનવ-અર્થે કાર્ય સૌ ઈશ્વર ખાતર પ્રાપ્ત - ૩૩૯
તન મન ધન અર્પ્યા પછી નિર્વિઘ્ને તે કાજ
નિરખે પણ ગુરુદેવ તે નિઃસ્વાર્થે જે પ્રાપ્ત - ૩૪૦
લક્ષ જ પૂર્ણ જ આપવું કાર્ય ગમે તે હોય
ઈશ્વર કે ગુરુદેવનાં ઉત્તમ-કાર્ય જ યોગ - ૩૪૧
આવે હસ્તક કાર્ય તે ગુરુદેવ પ્રસાદ
સામર્થ્યે પરિપૂર્ણ ને પ્રસન્ન થાશે હાર્દ - ૩૪૨
એકાગ્રે થવું કાર્ય તે સમજે જ્ઞાની શુદ્ધ
માર્ગ સ્વીકાર્યો આપણે હાર ન હોય અશુદ્ધ - ૩૪૩
સંસારે મદમોહને હોય પ્રલોભન ખાસ
સુખના સૌ ઉપભોગને દુન્યવી મમતા વાસ - ૩૪૪
વિચલિત થાશો ના કદી કારણ માત્ર જ એજ
સન્માર્ગે છો એકરૂપ સ્વાર્થ નથી, મનમેખ - ૩૪૫
એકાગ્રે મતિ વાપરી ચૂકો ના સન્માર્ગ
એકરૂપ જો માર્ગમાં, સ્વાભાવિક તાદામ્ય - ૩૪૬

સ્વાભાવિક તે રાહને ભલે ન હોય વિચાર
અવળાં ના પગલાં પરે શુદ્ધાત્મા છે સાથ - ૩૪૭
શુદ્ધ જ આત્મા છો તમે માર્ગ શુદ્ધ પસંદ
વિમુક્ત જો કદી થાઓ તો આત્મઘાતને અંત - ૩૪૮

શ્રદ્ધા

શ્રી ગુરુચરણે રાખવી શ્રદ્ધા નિત્ય અમાપ
તેવી જ શ્રદ્ધા હાર્દમાં ખુદ પણ રાખ નિભાવ - ૩૪૯
શ્રદ્ધાથી સૌ કાર્ય સિદ્ધ શ્રદ્ધાથી ભવ પાર
શ્રદ્ધાથી ઈશ્વર મળે શ્રદ્ધા હોય સ્વભાવ - ૩૫૦
શ્રદ્ધાનાં તો રૂપ બે શ્રદ્ધામાં ગુરુદેવ
શ્રદ્ધા બીજી જાત પર કાર્ય સિદ્ધ ત્યાં નેક - ૩૫૧
દર્શન જો ગુરુદેવનાં ભાગ્ય અનેરાં પ્રાપ્ત
જાગૃત શ્રદ્ધા પૂર્ણ ત્યાં જન્મો જન્મ હયાત - ૩૫૨
શક્ય હશે ના દર્શને જો ગુરુદેવ કદાચ
શ્રદ્ધા ધરે, છે હાર્દમાં હાર્દ રહે ગુરુભાવ - ૩૫૩
શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ પણ રાખ અહર્નિશ સાથ
છગડગ શ્રદ્ધા હોય ત્યાં સિદ્ધ ન થાશે કાજ - ૩૫૪
મદદ કરે ગુરુદેવ પણ શ્રદ્ધા બળ જો પાસ
ગુરુદેવ ન શક્તિ વાપરે અશ્રદ્ધા જો ત્યાંજ - ૩૫૫
શ્રદ્ધા વિણ પણ પ્રેમના ઉપજે સર્વે સાથ
પ્રવાહ-શક્તિ શુદ્ધ પણ શ્રદ્ધા બીન લાચાર - ૩૫૬
જાત જ પર શ્રદ્ધા અડગ રાખો અનહદ ખાસ
ઓળખ જાતની શક્ય ના, શ્રદ્ધા જો ના પાસ - ૩૫૭
બાહ્ય જ એવું લાગશે જાણી જાત સભાન
નબળું મિથ્યા આવરણ સમજણનો ત્યાં દ્રાસ - ૩૫૮
શુદ્ધ સ્વરૂપ જ હાર્દમાં ઈશ્વર અંશ સમાન
ઈશ્વરે જ્યોત જ આપમાં આત્મ પ્રકાશ મહાન - ૩૫૯
(ક્રમશઃ)

શાખા સમાચાર

- **રેવા લોજ, વડોદરા :-** એપ્રિલ દરમિયાન ૭મીએ 'મૃત્યુની પળે જીવન સાક્ષાત્કાર' વિષે શ્રીમતિ પરવીનબેન પટેલ, ૧૪મીએ 'જીવન સાધના – ભગવદ્ ગીતાની દૃષ્ટિએ' વિષે શ્રી કનુપ્રસાદ પાઠક તથા ૨૧મીએ 'દીક્ષાનો માર્ગ (અભ્યાસ વર્ગ) વિષે શ્રીમતિ ચિતલબેન પટેલે પ્રવચનો કર્યાં. ૨૮મીએ સર્વ સભ્યો દ્વારા ભારત સમાજ પૂજા અને શાતાવાહક વિધી કરવામાં આવી.
- **પૂર્ણાનંદ લોજ, પેટલાદ :-** એપ્રિલ દરમિયાન બીજા રવિવારે સી.કે. પરીખ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં સભા યોજાઈ. પ્રાર્થના બાદ શ્રી ગિરીશ 'નીલગિરી'એ લોજના ભૂ. પ્રમુખ, આફ્રિકાથી પરત પધારેલ શ્રી મનહરભાઈ પટેલનું શાબ્દિક સ્વાગત કર્યું. શ્રી મનહરભાઈએ આફ્રિકાના સંસ્મરણો રજૂ કર્યાં. શ્રી સતિશભાઈ મોદીએ 'બ્રહ્માંડનાં ગૂઢ રહસ્યો' અંગે રજૂઆત કરી. ડૉ. સુનિલભાઈ ઠાકરે આરોગ્ય અને અધ્યાત્મ સાથેના સંબંધ અંગેની વાત જણાવી. લોજના પ્રમુખ શ્રી પ્રફુલભાઈ પટેલે યુવાનો વધુ સક્રિય થાય અને જોડાય એ માટે કોલેજની દરેક શાળામાં થિયોસોફીનો પ્રચાર-પ્રસાર કરવા અંગે રજૂઆત કરી. અંતે શ્રીમતિ નીલાબેન ઠાકરે આભારવિધિ કરી.
- **સનાતન લોજ, સુરત :-** એપ્રિલ દરમિયાન ૩જીએ 'ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞ' વિષે ડૉ. દીપિકાબેન પાઠકજી, ૧૦મીએ 'કર્મ એજ ગીત' વિષે સુશ્રી સુવર્ણાબેન શાહ તથા ૧૭મીએ 'મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીની જીવનગાથા' વિષે શ્રી દીનેશ કે પટેલે પ્રવચનો આપ્યાં. ૨૪મીએ ભારત સમાજ પૂજા કરવામાં આવી.
- **શ્રી હરજીવન આશ્રમ લોજ, કડોલી :-** એપ્રિલ દરમિયાન અઠવાડિક મીટીંગમાં શ્રી શંકરભાઈ પટેલે 'બ્રાતૃમંડળ' વિષે, ડૉ. શ્રી હરિહરભાઈ પંડ્યાએ 'જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ' વિશે, શ્રી નરેન્દ્રભાઈ પટેલે 'માનવતા અને પશુતા' વિષે તેમજ શ્રીમતિ કેલાસબાએ વિચાર, વાણી અને વર્તન વિષે પ્રવચનો આપ્યાં.
- **શ્રી ગિરનાર થિયોસોફિકલ લોજ, જૂનાગઢ :-** માર્ચ દરમિયાન ૩જીએ શ્રી નરેશભાઈ ત્રિવેદીએ ભારત સમાજ પૂજા કરાવી ૧૦મીએ શ્રી હુમ્મર સાહેબે જ્યારે હૃદય દુઃખાવો થાય, બી.પી. વધી જાય ત્યારે પ્રાથમિક સારવાર કરવા માટે ઊંડા શ્વાસ લેવા તેમજ અપાન મુદ્રા વિષે અને ઊંઘ ન આવતી હોય ત્યારે બ્રામરી મુદ્રા વિષે પ્રવચન કર્યું. ૧૭મીએ શ્રી એચ. સી. હુંમરે 'લક્ષ્મણ રેખા' પુસ્તકમાંથી દિકરીઓએ સમાજમાં કેવી રીતે રહેવું અને કેવી રીતે સ્વયં સુરક્ષા કરવી તે અંગેનું વાંચન કર્યું. ૨૪મીએ પ્રાર્થના બાદ શ્રી લખધીર અમ્રતલાલ નારણભાઈએ લેખક હનુમાનપ્રસાદ પોદારના પુસ્તક 'આનંદ લહરી'માંથી વાંચન કર્યું.
- **અમદાવાદ લોજ, અમદાવાદ :-** એપ્રિલ દરમિયાન ૩જીએ 'મૌનનો નાદ' વિષે સુશ્રી વર્ષાબેન પટેલ, ૧૦મીએ 'માનવ ધર્મ – રવિન્દ્રનાથ ટાગોર' વિષે પ્રો. એચ. જી. છીંકણીવાળા, ૧૭મીએ 'મહાવીર સ્વામી અને પ્રભુ ઈશુની અહિંસા' વિષે ડૉ. થોમસ પરમાર અને ૨૪મીએ 'ઓમ બ્રહ્મવિદ્યા' વિષે ડૉ. વિજયભાઈ પંડ્યાએ પ્રવચનો કર્યાં.
- **રોહિત લોજ, અમદાવાદ :-** એપ્રિલ દરમિયાન ૬ઠ્ઠીએ 'જે. કૃષ્ણમૂર્તિ અને કબીર' વિષે શ્રી હર્ષવદન શેઠ, ૧૩મીએ 'માર્ગ પ્રકાશીની' વિષે કુ. વર્ષાબેન પટેલ, ૨૦મીએ 'વસ્તુઓની ગૂઢ બાજુ' વિષે શ્રી ધવલ શેઠ અને ૨૭મીએ 'મનની ભીતરમાં' વિષે શ્રી રમેશચંદ્ર ડોલીઆએ પ્રવચનો કર્યાં.

ખાસ નોંધ : દરેક લોજના મંત્રીશ્રી/પ્રમુખશ્રીએ પોતાની લોજની પ્રવૃત્તિઓ અંગેના સમાચારો દરેક મહિનાની ૨૦મી પહેલાં તંત્રીશ્રીને મોકલી આપવાં, રાહ જોવડાવવી નહીં. વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓના સમાચારો વિગતવાર જણાવવાં. 'શ્રદ્ધાંજલિ' અંગે સમાચાર જણાવો ત્યારે તે સમાચાર ફેડ. મંત્રીશ્રીને પણ અચૂક જણાવવાં.

RNI Code No. GUJ / GUJ / 2015 / 71878, dated 24-05-2017
Registered under Postal Registration No. AHD-C/80/2017/2020 valid upto
31st December-2020 issued by the SSPO'S Ahmedabad City Division, permitted
to post at Ahmedabad PSO on 12th of every month.

Printed Matter Periodicals

THEOSOPHIC JYOTI

May-2019

To :

If Undelivered Return to : HARSHAVADAN MOHANLAL SHETH
9 Apurva Bungalows, B/h. Sharda School, Bhuyangdev, Sola Road, Memnagar, Ahmedabad-380052.

નિર્વાણ દિન (White Lotus Day)

પ્રસ્તુતિ

સ્વ. બાના મહેતા
બ્લેવેટ્સ્કી લોજ, મુંબઈ

શ્વેત પદ્માષ્ટમી

ગુરુમાતા હેલીના પેટ્રોવના બ્લેવેટ્સ્કી
તમને અમારા વંદન હો
મૃત્યુ દિન તમારો છે આજે
નામ છે શ્વેત કમળ દિન આજે .....ગુરુમાતા
ગુપ્તવિદ્યાના કાર્ય કાજે
જીવન અમર કર્યું છે આપે
અજ્ઞાન જીવોને માર્ગ બતાવી
અંધકારમાં જ્યોત પ્રગટાવી .....ગુરુમાતા
જગ ઉધારક તમે, સત્ય તારીકા તમે
મહારૂષિના સંદેશ વાહક તમે
નિર્મળ કમળ સમ પવિત્ર આત્માને
પ્રેમભાવે ભજીએ સૌ આજે .....ગુરુમાતા
(રચયિતા : બાના ધનજી શાહ મહેતા “સરસ્વતિ વંદના”માંથી પૃષ્ઠ ૧૩)

પ્રકાશક : શ્રી હર્ષવદન એમ. શેઠ

માલિક : ગુજરાત થિયોસોફિકલ ફેડરેશન, ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

મુદ્રક : નૈષધ પ્રિન્ટર્સ-વિક્રમભાઈ પટેલ નારણપુરા ગામ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩ ફોન : ૨૭૪૯૧૬૨૭, ૯૮૯૮૫૨૨૦૧૦

Printed and Published by HARSHAVADAN MOHANLAL SHETH on behalf of GUJARAT THEOSOPHICAL
FEDERATION and Printed at Naishadh Printers, Nr. Municipal School, Naranpura Gam, Ahmedabad-380013
and published from GUJARAT THEOSOPHICAL FEDERATION, 9 Apurva Bungalows, B/h. Sharda School,
Bhuyangdev, Sola Road, Memnagar, Ahmedabad-380052.
Editor - HARSHAVADAN MOHANLAL SHETH